PARGAS STAD

GENERALPLAN FÖR PARGAS CENTRUM

Bakgrundsmaterial om landskap, miljö och samhällsstruktur

1.3.2018, 10.8.2018

Pargas stad, Miljöavdelningen, Planläggningsenheten

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

(Översättning)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING **3**

2. LANDSKAPSSTRUKTUR **4**

2.1 Storlandskap 4
2.2 Berggrund 5
2.3 Jordarter 5
2.4 Topografi 6
2.5 Vattendrag och stränder 7
2.6 Öar 8
2.7 Knutpunkter i landskapet 8

3. LANDSKAPSBILD **8**

3.1 Kalksten i landskapet 9
3.2 Landmärken 9
3.3 Viktiga utsikter 10

4. KULTURMILJÖ **11**

4.1 Områden med byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY-områden) 11
4.2 Byggnadsskyddsobjekt 12
4.3 Fornlämningar 12
4.4 Kulturlandskap 13

5. NATURMILJÖ **13**

5.1 Naturskydds- och Naturaområden 13
5.2 Naturtyper 14
5.3 Bergsområde 15
5.4 Lokalt värdefulla bergåsar, utsiktsberg och landmärksberg 15
5.5 Istidens spår i landskapet 16
5.6 Fria ständer 16

6. SAMHÄLLSSTRUKTUR OCH DESS UTVECKLING **17**

6.1 Nuvarande samhällsstruktur 17
6.2 Bebyggelsens tidiga skeden 18
6.3 Gamla Malmen 19
6.4 Industrins inverkan på samhällsstrukturen 19
6.5 Terrängens inverkan på samhällsstrukturen 22
6.6 Utspridning av bebyggelse 23
6.7 Vägar och broar 24

KÄLLOR

KARTBILAGOR
Bilaga 1 Landskapsstruktur
Bilaga 2 Landskapets utgångspunkter
Bilaga 3 Landskapsvärden
Bilaga 4 Det kommunala vatten- och avloppsnätet samt fjärrvärmenätet
Bilagor 5a-5e Årtionden då bostadsbyggnaderna är byggda, 1700-2010

1. INLEDNING

Denna landskaps-, miljö- och samhällsstruktursinventering har utarbetats för bakgrundsmaterial för den nya generalplanen för Pargas centrum. Syftet med inventeringen är att ge en översikt över de kännetecknande dragen för landskapet samt över natur- och kulturmiljös värden. Som en del av inventeringen granskas områdets historia och särskild utvecklingen av den nuvarande samhällsstrukturen och de faktorer som bidragit till den.

I kapitel Landskapsstruktur behandlas landskapets fysiska struktur som jordarter och berggrund, topografi och vattendrag. I följande kapitel granskas landskapets visuella struktur och betydelsefulla objekt i landskapet som landmärke och viktiga utsikter. Granskning av natur- eller kulturmiljö fokuserar på de objekt som är viktiga med tanke på landskapet. Många av dessa är olika skyddsobjekt.

Inventeringen har utarbetats vid planläggningsenheten i Pargas utifrån karta- och flygfotografier, terrängbesök samt litterära källor och myndighetsregister.

Avgränsning av utredningsområdet. Flygfoto: Pargas stad 2013.

2. LANDSKAPSSTRUKTUR

Pargas är en övergångszon mellan havet och fastlandet där landskapets grundläggande utformning bildas av havet och dess stränder. På öar bildas utformningen av backar med bergsluttningar och de dalar och svackor som uppstår mellan backarna. Strukturen av berggrunden och marken syns kraftigt i planområdets landskapsstruktur. I Pargas centrumområde följer berggrundens riktning de krökta kanterna av en amfibolit-glimmergnejsformation. Därigenom är formerna även i åsområdet ställvis krökta. Pargas centrum har bildats i ett låglänt område vid Kyrksundets strand och det omges av alla kanter av åsområden. Norr om centrum på Kyrklandet finns Norrbys åsområde, söder och sydöst Munkvikens och Tennbys åsområden. Norrbyåsen fortsätter på andra sidan Bläsnäsvikens brottlinje i riktning norr-söder på Ålö och stiger ännu betydligt högre i Vårdkasbergets område än på Kyrklandets sida. De mest låglänta områdena finns förutom vid Kyrksundets stränder i Muddais och Sysilax.

2.1 Storlandskap

I landskapsprovinsfördelning hör Pargas till Sydvästlandet och dess undergrupp Sydvästkustens och Skärgårdshavets region. Kännetecknande för topografin är vida bergsområden som har utformat sig enligt de brottdalar som går tvärs över berggrunden. Det viktigaste grundelementet i landskapet är havet och den vida, inskurna skärgården. Pargas område hör till innerskärgården där öarna består av kuperad bergig terräng. Små lermarker som ligger mellan berg och som används för odling är kännetecknande för regionen. Naturförhållanden varierar från karga klippholmar till kalkhaltiga lundar som skapats av jord- och berggrund och andra lummiga vegetationstyper.

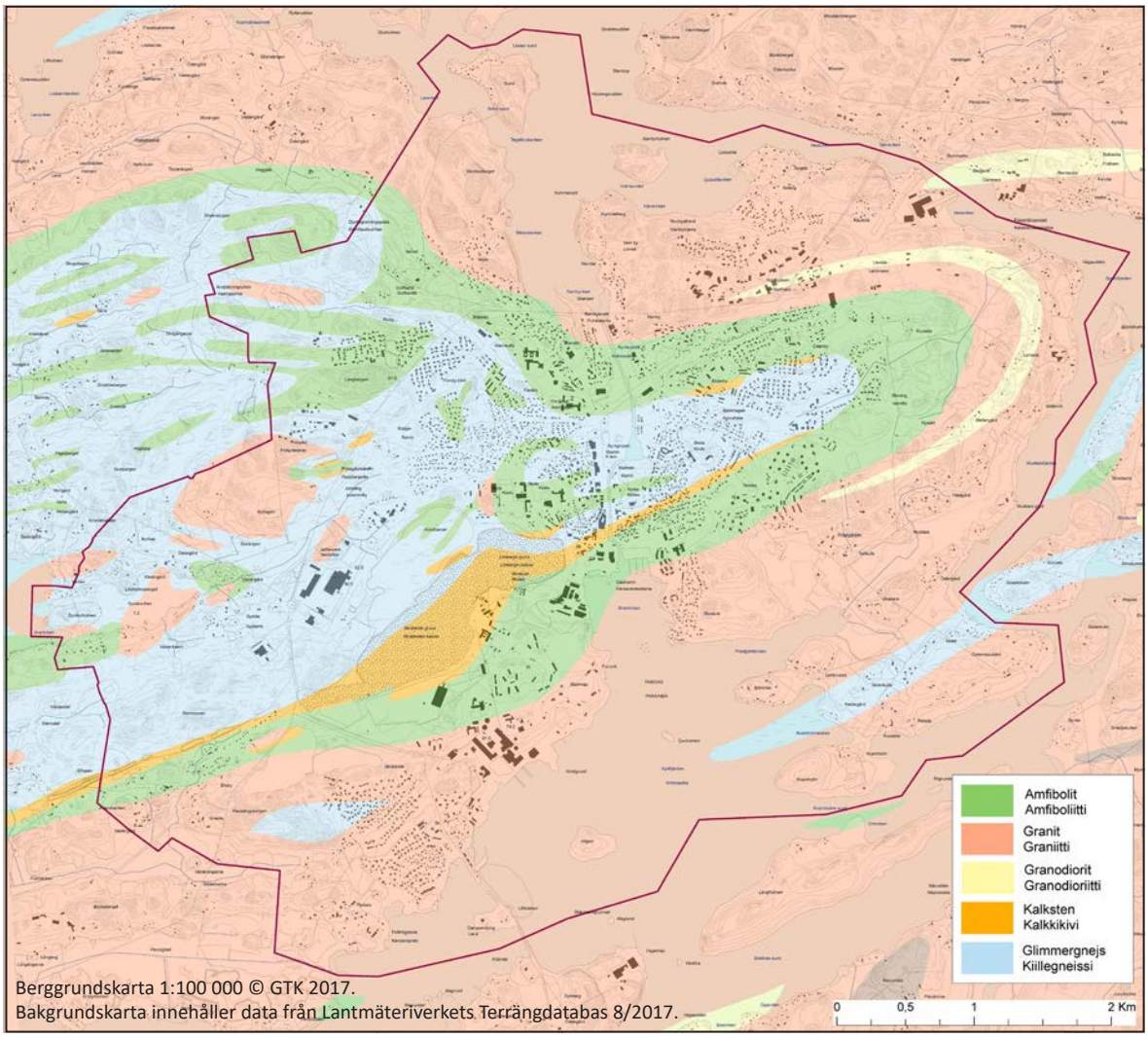

Berggrundskarta 1:100 000 © GTK 2017.
Bakgrundskarta innehåller data från Lantmäteriverkets Terrängdatabas 8/2017.

2.2 Berggrund

Berggrunden i Pargas område består huvudsakligen av mikroklingranit. Mitt i graniten i Pargas centrum och Ålö finns en långsmal bäckenformig amfibolit-glimmergnejsformation. I formationen förekommer en specialitet för Pargas, ett lager kristallin kalksten som passar för brytning. I planområdets berggrund finns dessutom en krökt gång av granodiorit på Kyrklandet. I Pargas område är huvudriktningen av bergarternas skiffrighet och brottlinjer från västsydväst till östnordöst. De bryts av brottlinjer i riktningen norr-söder där bl.a. Erstans och Pemars fjärdar har utvecklats.

2.3 Jordarter

Jordarter i Pargas område består huvudsakligen av lermark som samlats mellan bergområden som ursköljts kala på ett sätt som är typiskt för Egentliga Finlands kustområden. Även i åsområden mellan kala berg förekommer det lite möränsand och i åsräckornas område sand och karg mo. I Pargas centrumområde i mitten av lerskikt går en otydlig åsräcka i riktningen norr-söder vars åsaktiga form har blivit utjämnad och spritt sig i terrängen i form av sandfält. Bland annat i Malmnäs, Kyrkomalms och kyrkogårdens samt Norrbystrandens område finns dessa sandplaner. När det gäller denna åsräcka är Bläsnäsudden som skjuter ut i Bläsnäsviken den relikt som bäst bevarat sin form.

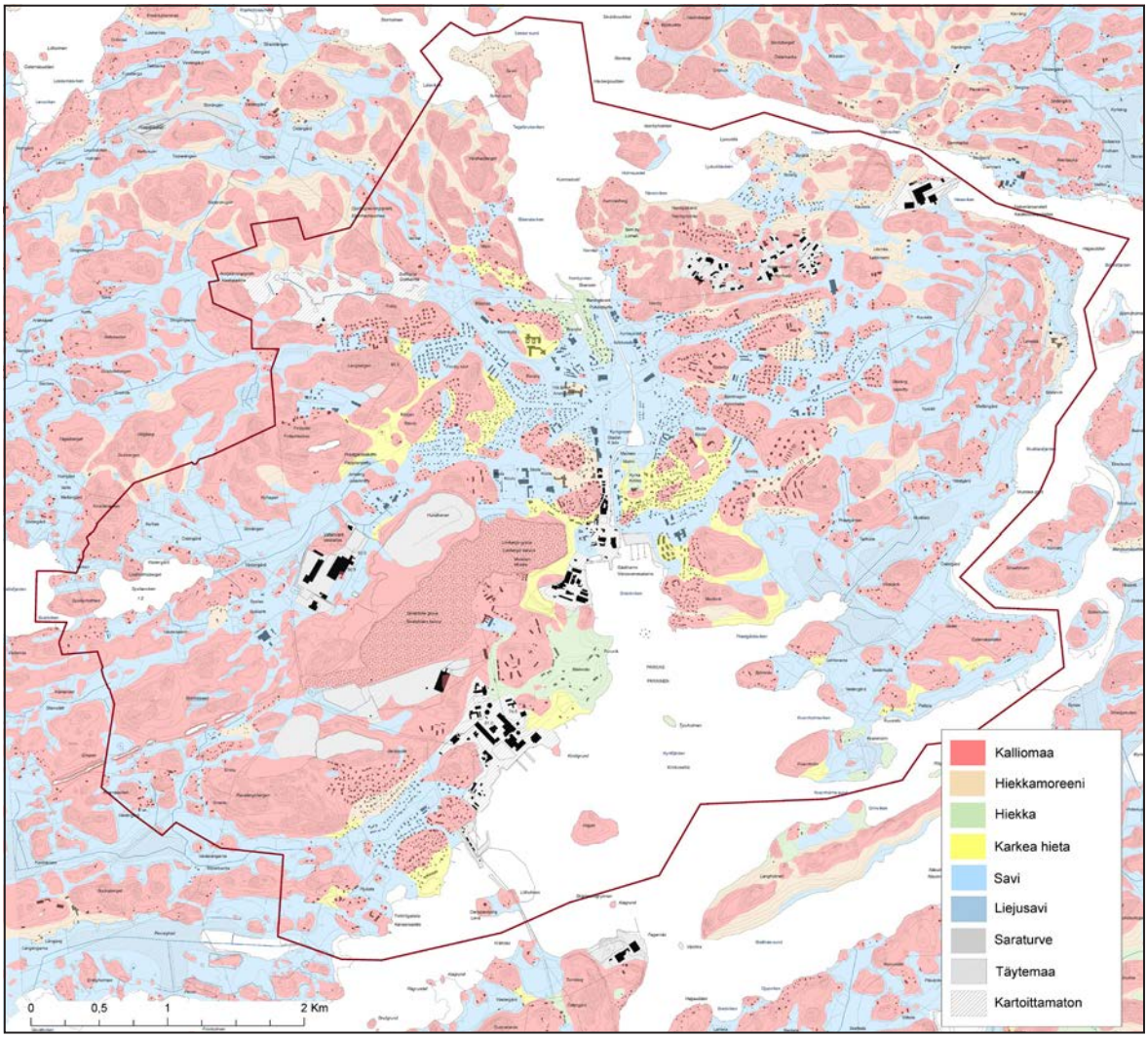

Jordmånskarta 1:20 000 © GTK 2017. Bakgrundskarta innehåller data från Lantmäteriverkets Terrängdatabas 8/2017.

2.4 Topografi

De högsta punkterna i planområdet ligger på Ålös sida medan Kyrklandet är tydligt mer låglänt. Den högsta punkten i Pargas är det tvåtoppiga Vårdkasberget som sträcker sig över 66 meter i nordvästra spetsen av planområdet. Även på andra sidan av Levovägen i Söderskogens område höjer sig den högsta toppen över 60 meter över marken. Långbergen i Finby höjer sig över 55 meter. Det högsta stället i Stormossen i Ersby går också upp till över 50 meter. Backen framträder dock inte som speciellt hög gentemot landskapet för att dess relativ höjdskillnad är cirka 25 meter. De högsta punkterna på Kyrklandet höjer sig cirka 50 meter i Norrbys åsområde och Tennbys vattentornsbacke men topparna förblir mest kring 45 meter.

Stränder vid Kyrksundet dvs. Sundet som skiljer åt Ålö och Kyrklandet är låglänta. Vida områden i Strandvägen, Björkhagen och Norra Centrum ligger under fem meters höjd och de har varit havsbotten ännu 1000 år sedan. Centralparken och gästhamnen har varit under vatten ännu 500 år sedan. Utanför stadskärnan är största delen av låglänta områden åkrar. Deras övre gränser följer till stor del fem och tio meters höjdkurvor, bl.a. åkerfälten i Muddais ligger under fem meters höjd.

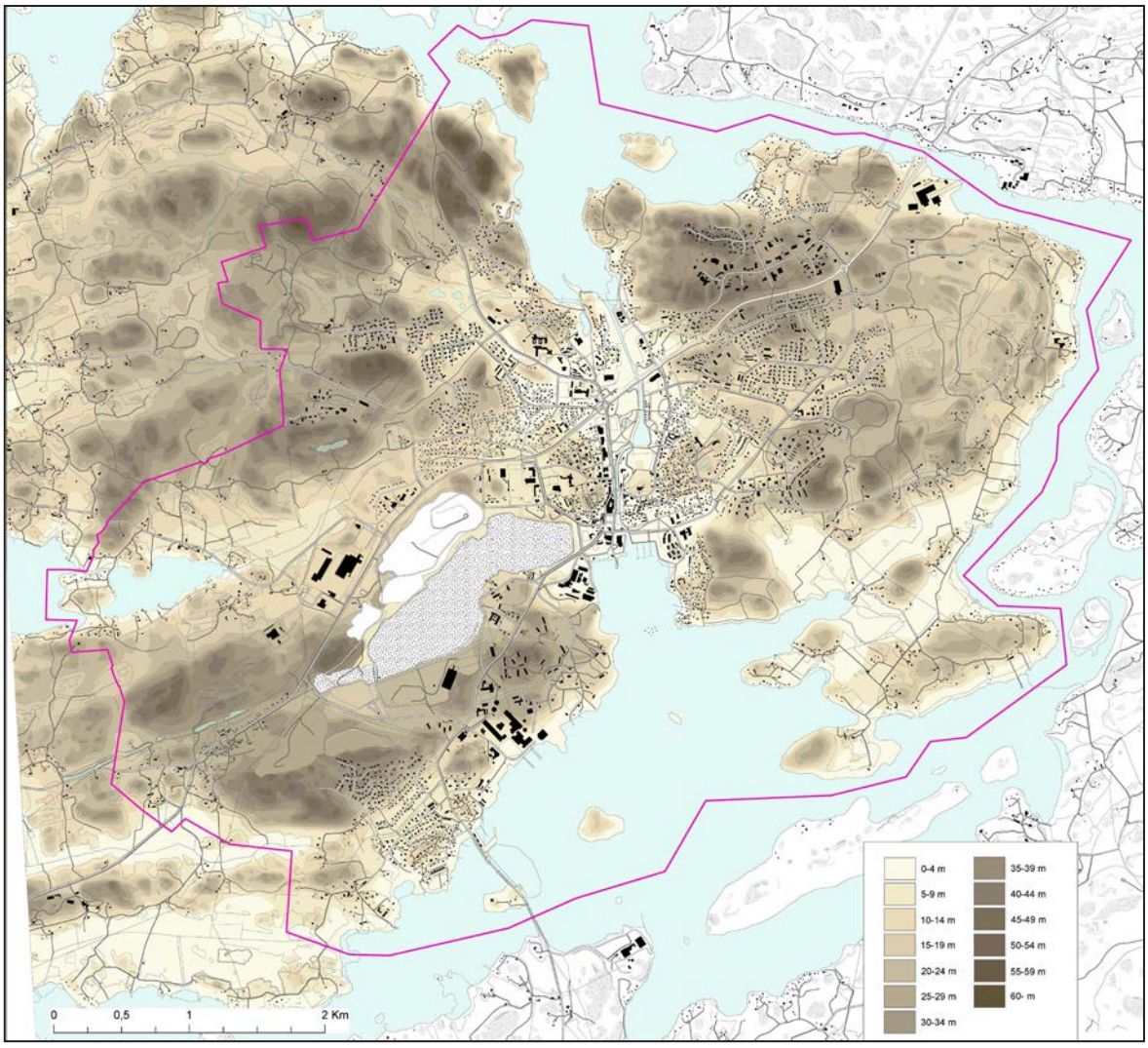

Höjdförhållanden. Bakgrundskarta innehåller data från Lantmäteriverkets Terrängdatabas 8/2017.

2.5 Vattendrag och stränder

Planområdet avgränsas av havet på tre sidor. Vid centrum är stränder huvudsakligen bergiga men det finns även sandstränder i området av åsen som utbrett sig i terrängen speciellt i Bläsnäs, Malmnäs och Munkviken. Längre bort från centrum består stränder mest av lermark. Prästgårdsviken söder om Munkviken är smal, låg och vassbevuxen. Andra vikar i planområdet är öppnare. Från planområdets stränder öppnar sig landskapet över det smala sundet som är typiskt för innerskärgården. Endast söder om Kyrkfjärden är havslandskapet något öppnare.

I planområdet finns det nästan inga småvatten i naturtillstånd. Den enda sjön i området, Sysilaxviken, är en sötvattenbassäng som bildats av havsviken genom fördämning. Det genomsnittliga vattendjupet i bassängen är bara cirka två meter. Den är den första delen av Ålös sötvattenbassäng som fördämts redan på 1950-talet och som fungerat som en källa för råvatten. Största delen av bassängen fördämdes i slutet av 1960-talet. I planområdet finns det inga åar och endast några bäckar och rännilar i naturtillstånd. I Norrbystrandens skogsområde finns en rännil som är en viktig livsmiljö enligt skogslagen och en naturtyp som ska skyddas enligt vattenlagen. I Bläsnäs finns ett grundvattenområde som tas bort från officiell klassificering på grund av kartläggning av grundvattenområden 2017. En del av grundvatten i Bläsnäs åsgrusområde rinner ut som källa.

Kyrksundet som skiljer åt Kyrklandet och Ålön är en gammal farled. Längs denna farled for man en gång i tiden från Pargas södra skärgård till Åbo. På 1800-talet blev sundet för trång för större båtar i och med landhöjning. De första planerna för att muddra upp Sunden presenterades redan på 1800-talet och i början av 1900-talet. Då blev planen inte ännu allmänt accepterad och emellanåt föreslog man en motsatt lösning, att fylla igen sundet. Till slut muddrades Kyrksundet upp och utvidgades för båtar i början av 1930-talet.

Kyrksundet dvs. Sundet

Prästgårdsviken, cementfabriken i bakgrunden

Bläsnäs strand, Åsuddens spets i förgrunden och Kummeludden i Norrby i bakgrunden

2.6 Öar

Förutom Kyrklandet och Ålö finns det några mindre öar som gör att havslandskapet är varierande i planområdet. Svinö är en bergig och brant ö där den högsta punkten sträcker sig över 40 meter. Västra stranden är lågt belägen och det finns flera fritidsbostäder där. Östra stranden är brant och obebyggd. Norrbyholmen är en skogig betesö alldeles norr om Norrbyområdet. I mitten av Kyrkfjärden finns en liten sandö Tjuvholmen som är ett populärt rekreationsmål. Sydväst om Tjuvholmen ligger den skogiga Högen. Lillholmen är ett traditionellt rekreationsområde där det finns en badstrand och en sommarteater. Genom ön går en väg till Stortervolandet.

2.7 Knutpunkter i landskapet

Pargas centrum har uppstått i ett ställe där havet möter landet, i en knutpunkt för rutter, i en dal på sandbotten som kantas av bergåsar på havets och sundets strand. Även ena änden av Kyrksundet där Bläsnäsuddens sandås fortsätter mot havet mellan två åsområden utgör en skärningspunkt för flera landskapsfaktorer. Mellan dem finns nuvarande knutpunkten för trafiken, Skärgårdsvägens segelrondell, där busstationen ligger och där Skärgårdsvägen och huvudleden för centrum Strandvägen och Vapparvägen som leder till bostadsområdena som finns norr om Skärgårdsvägen korsar varandra. I praktiken kan man se hela centrumområdet och Kyrksundets dal som en knutpunkt för landskapet och verksamheter.

3. LANDSKAPSBILD

Pargas centrum med sina näromgivningar är bebyggd stadslandskap som övergår mot planområdets kant i kulturlandskap med skogiga backar och odlingsområden. Längs åkerkanter finns lundartiga skogsdungar och talldominerade blandskogar. Sydväst om centrum domineras landskapet av ett brett industriområde samt ett kalkstensbrott och tillhörande verksamhet.

Centrum ligger i en gammal knutpunkt för sjö- och landsvägstrafiken. Samhällsstrukturen har spritt sig ringformigt längs de viktigaste vägarna allt längre bort från det ursprungliga centrumet, Gamla Malmens område. De bebyggda områdena är huvudsakligen belägna i Kyrksundets dal och på åssluttningar. De högsta områdena på åsar är obebyggda oavsett från Norrbyåsens industriområde och Norrbystrandens bostadsområde som ligger i Norrbys åsområde. Huvudleden för centrum och hela staden är Skärgårdsvägen som går tvärs över planområdet och som utgör den enda fasta vägförbindelsen till fastlandet för hela Pargas skärgård.

Det finns några relativt vida enhetliga skogsområden i planområdet som Vårdkasbergets område, Norrbystrandens obebyggda område samt Munkvikens område. Skogarna består huvudsakligen av talldominerade bergskogar, i Norrbystranden och Munkviken finns också frisk moskog, lund och hassellund. I Muddais och Kvarnholms område är landskapet omväxlande skogiga backar och öppna odlingslandskap. Åkerfälten i Muddais är de bredaste och enhetligaste områdena på öarna i planområdet. Nordöst om Muddais är mer en splittrad mosaik av åkerfälts- och skogsområden. Sådan här mosaikartat landskap finns också i Sysilax, Ersby och Pjukala. Nordöst om Sysilaxviken är den vidaste enhetliga åkerområden efter Muddais. I området Finby-Vepo utgör golfbanan ett eget öppet landskap. I nordvästra spetsen av planområdet ligger Rauhala avfallscentral som är Pargas gamla avstjälpningsplats.

3.1 Kalksten i landskapet

Utnyttjandet av kalksten har en lång historia i Pargas och det finns flera spår i landskapet som vittnar om det. Ett kännetecknande element i centrumlandskapet är ett stort dagbrott med tillhörande högar sidosten och fabrik- samt förrådområden. Kalkstensbrottet är cirka 70 hektar stort, 150 meter djupt, ungefär två kilometer långt och högst 500 meter brett. Dagbrottet har under årtionden blivit betydligt djupare och bredare. Nu är det två gånger djupare än ännu 40 år sedan. De separata dagbrotten i området varav Skräbböle och Limberg dagbrott är de största har i och med utvidgningen sammanslutit sig i en enhet.

I en mindre skala syns utnyttjandet av kalksten i landskapet som små kalkbrott och kalkugnar. De äldsta kalkbrotten härstammar från medeltiden och de senaste små kalkbrotten var ännu i bruk i början av 1970-talet. De gamla kalkbrotten är långa, smala gropar som nuförtiden är fullt med vatten. Gamla kalkbrotten finns bland annat i Björkhagen nära skolan och i skogen söder om Finbydal (Parsby kalkbrott). I Simonby kalkbrott har man brutit kalksten redan på medeltiden och det hör till de äldsta dagbrotten i Pargas. I planområdet finns även kalkugnar som har klassificerats som fornlämningar.

Kalksten syns i landskapet även utanför dagbrottområdena. Kalknedfallet som förekommer i kalkindustrin övergöder växtligheten och det finns speciellt många växter och livsmiljöer som är beroende av kalk eller drar nytta av den och som är sällsynta i resten av landet.

Kalkstensbrottet på en sned flygfotografi (foto: Nordkalk)

Dagbrottet från botten

3.2 Landmärken

Pargas är en gammal industriort där industrianläggningar har hört i landskapet redan från slutet av 1800-talet. Fabrikerna är landmärken som vittnar om lokal historia och viktiga näringar i landskapet. Landmärken som anknyter till industrin är bl.a. kalkfabrik, cementfabrik, mineralullsfabrik, byggmaterialfabrik och metallindustrianläggning. Speciellt cementfabriken med sina höga byggnader som ligger vid havsstranden syns långt. Även den konstgjorda backen som bildats av kalkbrottets sidosten dominerar landskapet vid Skärgårdsvägen norr om dagbrottet. Andra landmärken förutom industrianläggningar i centrumområdet är kyrkan, vattentornsbacken och Finbyklint med bevakningstornet.

Cementfabriken sett från Munkviken

Dagbrottets sidostenbacke bakom element- och bergullsfabrikerna sett från Hyvilempvägen

Pargas kyrka

Finbyklint bevakningstorn (foto: Hanna Hakamäki)

3.3 Viktiga utsikter

De öppnaste utsikterna i planområdets varierande landskap öppnar sig från havsstränder, bergsluttningar och vissa vägar. Ut mot havet öppnar sig viktiga vyer bland annat från Kyrksundets båda ändar, Norrbystrandens och Munkvikens stränder samt Hessundets och Lillholmens broar. Från Vårdkasbergs- och Finbyklintstopp öppnar sig mycket fina utsikter mot skärgårdslandskapet och centrum. Från utsiktsbergen i Norrby samt från Kullasbacken och backen söder om kalkverket öppnar sig vida utsikter över centrum. De enhetliga landskapen av åkerområden i Muddais och Sysilax-Kurkas öppnar sig bäst från vägar som kantar och klyver åkrarna. Längs Skärgårdsvägen öppnar sig ställvis viktiga utsikter till centrum och Kyrksundet. Bland annat kyrkan, Finbyklint och dagbrottets sidostensbacke syns väl från Skärgårdsvägen. Från kalkbrottets utsiktsplats öppnar sig en utsikt mot det breda, djupa dagbrottet och industrianläggningarna vid dess kanter som är kännetecknande för Pargas.

Utsikten från Finbyklint mot kyrkan

Åkrarna i Muddais

Utsikten från Hessundsbron västerut

Utsikten från backen söder om kalkverket mot centrum

4. KULTURMILJÖ

4.1 Områden med byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY-områden)

I planområdet finns det tre enskilda områden med byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY) som hör till två olika helheter. Pargas medeltida gråstenskyrka och bostadsområdet Gamla Malmen som omger kyrkan utgör sitt eget RKY-område, **Pargas kyrka och Gamla Malmen**. Kyrkan som har byggts i flera etapper från 1200-talet till 1600-talet har bevarats väl i sitt ursprungliga skick. Gamla Malmen har också bevarat exceptionellt väl sitt enhetliga trähuskvartersutseende från 1800-talet. Bostäder har placerats så att långsidan visar mot gränden och hushållsbyggnader skapar slutna gårdar. Skalan och det traditionella byggnadssättet skapar enhetliga gatuvyer för området.

Pargas kalkfabrik och dagbrottet med de omgivande industri- och bostadsbyggnaderna hör till helheten **Kalkbrott vid Åbolands kust och Pargas kalkfabrik**. Till samma helhet hör även en kedja av dagbrott invid planområdets gräns i området Ersby-Simonby. Objekten i denna helhet återspeglar kalkbrytning och -tillverkning som pågått i århundraden. Kedjan av dagbrott är också en fornlämning. (Gropen 1). Kalkfabrikens och dagbrottets område representerar 1900-talets byggmaterialindustri som fokuserats på Södra Finland och som förändrats kontinuerligt i fråga om teknisk utveckling och vuxit i omfattning. Området omfattar även ett industrimuseum som består av arbetarbyggnader från 1800-talet och som presenterar kalk- och cementindustrins historia.

Gamla Malmen

Gamla Malmen

4.2 Byggnadsskyddsobjekt

Generalplanområdets byggnadsbestånd har inventerats i samband med flera olika projekt, senast inom ramen för Åbolands kulturmiljöprogram 2016 och för centrums generalplanprojekt sommaren 2017. Hittills har man klassificerat två objekt som nationellt värdefulla i byggnadsinventeringarna: Pargas kyrka och Fredrikastugan på Gamla Malmen. Till kyrkans värdefulla helhet hör även klockstapeln, begravningskapellet som ritats av Erik Bryggman, brandstationen från början av 1900-talet och andra mindre byggnader. Fredrikastugan är en byggnad som eventuellt härstammar delvis från 1700-talet. Där bodde Fredrika Runeberg med sin mamma efter Åbo brand.

I planområdet finns regionalt värdefulla byggnadsobjekt speciellt på Gamla Malmen där de äldsta bevarade byggnaderna är från 1700-talet. Även Muddais gård samt hembygdsmuseum och industrimuseum är regionalt värdefulla. I denna värdeklass hör även flera bostäder för kalkbolagets ledning och arbetarna i Malmnäs och Pajbacka. I dessa områden finns även flera områden med värdefull byggd miljö som består av flera byggnader. Bland annat Furuvik herrgård som bosatts av kalkfabrikens direktör och dess omgivning utgör ett regionalt värdefullt område såsom Storgårds egnahemsområde som omfattar de sista bostäderna för arbetarna på Storgårds marker som blivit kvar efter att dagbrottet utvidgade sig. Även Skräbböles gamla by öster om Skräbbölevägen är ett regionalt värdefullt område.

Landskapsplanens värde för bebyggd miljö avviker lite från värden för något nyare inventeringar. I landskapsplanen har kyrkan, klockstapeln, begravningskapellet samt Fredrikastugan anvisats som betydande objekt i den byggda miljön på riksnivå. Dessutom har Pargas prästgård och hembygdsmuseet har ansetts som nationellt/regionalt värdefulla. I landskapsplanen är Muddais gård och Skräbböles Mellangård regionalt värdefulla objekt.

Begravningskapellet ritat av Erik Bryggman

Fredrikastugan (foto: Museon inventointiportaali, Egentliga Finlands landskapsmuseum)

4.3 Fornlämningar

Det finns fyra fasta fornlämningar i generalplaneområdet:
Pargas kyrka 100014838, kyrkkonstruktion från medeltiden, kyrkplats
Tennby 673010001, stenkonstruktion som inte kan dateras, stensättning
Kalkugnsnäs 1000025260, arbets- och tillverkningsplats från historisk tid, kalkugn i Pjukala
Gropen 1 1000025136, upphandlingsställe för råvaror, dagbrott

Förutom dessa fornlämningar finns det ett annat kulturarvsobjekt i området: Gropen 2 1000025242, stenkonstruktion från historisk tid, källare.

4.4 Kulturlandskap

I generalplanområdet finns det tre inventerade kulturlandskapen: Norrbyholmen, Finbyklint och Erby äng. Norrbyholmen har inventerats 2005 och på nytt sommaren 2017 i samband med den riksomfattande vårdbiotopinventeringen. Norrbyholmen är en betesö som fungerar som fårhage även nuförtiden. Den är till största delen vårdbiotop. Största delen av detta område består av barrträdsdominerad skogsbetesmark men det förekommer ställvis också betesmark, karg kalkhällmark och olika ängar. På ön finns det en genom naturvårdslagen skyddad naturtyp, havsstrandäng vilket höjer värdet på objektet. Som helhet har Norrbyholmen definierats som värdefull vårdbiotop på landskapsnivå.

Kalkhällmarken på Finbyklint är ett nytt tillägg till de inventerade kulturlandskapen i Pargas från sommaren 2017. Även detta område har mycket sannolikt använts för bete i sin tid. Kalkhällmarken har bevarats som öppen i mellersta delen men den har börjat växa igen på kanterna. Finbyklint är ett populärt friluftsområde där många stigar korsar varandra. Detta har lett till att terrängen har nötts ut. Trots igenväxandet och utnötningen har området landskapsvärde och det växer flera beaktansvärda arter där. Helheten har identifierats som en lokalt värdefull vårdbiotop.

Ersbys lilla äng på endast 2000 m2 ligger alldeles invid gränsen till planområdet längs Skärgårdsvägen. Ängen har inventerats i samband med en riksomfattande vårdbiotopinventering på 1990-talet. Då identifierades den som lokalt värdefull.

Kalkhällmark på Finbyklint (foto: Hanna Hakamäki)

Skogsbete på Norrbyholmen (foto: Hanna Hakamäki)

5. NATURMILJÖ

5.1 Naturskydds- och Naturaområden

I generalplanområdet ligger det äldsta naturskyddsområdet i Pargas, Bläsnäs askkärr på 1,4 hektar. Den inrättades som naturskyddsområde på initiativ av staden samtidigt som det omgivande bostadsområdet Finby byggdes. Askarna har planterats i området på 1930-talet och i dag skapar de en lövskog med ståtliga stammar i svackan mellan bergen.

I planområdet finns det fem Naturaområden som hör till två olika områdeshelheten. I Malmnäs område finns tre objekt som är små till arealen och som utgör ett Naturaområde som skyddas genom naturskyddlagen **Pargas orkidélokal FI0200129**. Kalknedfall från kalkindustrin har skapat lämpliga uppväxtförhållanden för flera arter av orkidéer i dessa områden. En del av dem är mycket sällsynta.

Parsby dagbrott och kedjan av dagbrott i Ersby-Simonby hör till helheten **Pargas kalkområden FI0200134** som består av flera objekt. En del av dem finns utanför planområdet på Ålö. Naturvärden av denna Naturaområdeshelhet grundar sig på kalkhalt som är större än vanligt och som förekommer i berggrunden och marken. På grund av kalk förekommer det rikligt med hotade och sällsynta växter i områdena, bl.a. krävande arter av mossa och svamp. Det har brutits kalk i båda objekt i planområdet och därför är dagbrotten i Simonby-Ersby även fornlämningar och objekt med byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY-område)

En kedja av dagbrott i Ersby-Simonby

Parsby dagbrott

5.2 Naturtyper

I planområdet finns det tre naturtyper som enligt naturvårdslagen ska skyddas: Hassellundarna i Munkviken och Prästgårdsviken samt havstrandsängen på Norrbyholmen. Hassellundarna har inventerats 2000 i naturtypkartläggning av miljöcentralen i Sydvästra Finland, havsstrandängen i samband med naturinventeringen sommaren 2017. Hassellunden i Munkviken är landskapsmässigt betydelsefull och det finns rikligt med hasslar där. Lundens naturtillstånd har blivit svagare på grund av huggningar och rekreation. Hassellunden har anvisat i landskapsplanen som ett naturskyddsobjekt på riks-, landskaps- och regionnivå. Hassellunden i Prästgårdsviken är en betydelsefullt mindre lundfläck ungefär mittemot Munkvikens område på andra sidan Prästgårdsviken. I Norrbyholmens vårdbiotopområde finns flera havsstrandsängar men av dem endast den äng som ligger nordöst om ön är vid nog för att uppfylla kriterier enligt naturskyddslagen.

I planområdet finns också flera hotade naturtyper som är små till areal som lundar, kalkpåverkade berg samt olika ängar och fält. Därtill har man nämnt flera andra anmärkningsvärda naturobjekt i naturinventeringar som Malmkulla arboretum.

Hassellund i Munkviken

Havsstrandäng på Norrbyholmen (foto: Hanna Hakamäki)

5.3 Bergsområde

Det finns två bergsområden som är nationellt värdefulla med tanke på natur- landskapsskydd i planområdet, Vårdkasberget och dagbrotten i Stormossen-Ersby. Vårdkasberget är en brant bergsbacke som höjer sig över 66 meter över havet som är geologiskt, biologiskt och speciellt landskapsmässigt mycket värdefull. Från toppen öppnar sig fina utsikter till omgivningen. I bergåsens område finns rundhällar, branter samt en fornstrand. Dagbrotten i Stormossen-Ersby är en backe som höjer sig ca 25 meter över omgivningen. Vid den södra kanten finns en kedja av gamla kalkstensbrott. Området är värdefullt speciellt på grund av sin rikliga växtlighet och kalkberoende växter.

5.4 Lokalt värdefulla bergåsar, utsiktsberg och landmärksberg

Förutom bergsområden som har klassificerats som nationellt värdefulla finns det flera regionalt värdefulla landsmärks- och utsiktsberg samt åsar i generalplanområdet. Finbyklint är en bergbacke med en kal topp. På toppen finns det ett gammalt bevakningstorn. Backen är en bra utsiktsplats eftersom det öppnar sig öppna utsikter i alla riktningar där. Finbyklint är också ett viktigt landmärke som syns långt. Norrbys bergssluttning norr om Skärgårdsvägen är landskapsmässigt värdefull och den utgör en randzon mellan det bebyggda området och skogsområdet på Norrbystrand. Munkvikens backe och vattentornbacken i Tennby är landskapsmässigt värdefulla bergåsar på kanterna av det låglänta området i Muddais. De utgör en ändpunkt för det enhetliga öppna åkerlandskapet.

Utsikten från Finbyklint till Vappar

Vårdkasberget sett från åsudden vid Bläsnäs

Norrby klippor sett från Skärgårdsvägen

Munkvikens backe i ändan av åkerområdet i Muddais

5.5 Istidens spår i landskapet

I Pargas centrumområde finns flera spår som istiden och dess smältvatten har lämnat efter sig som åsräckan som går tvärs över centrum samt otaliga flyttblock och fornstränder som svarar förra höjderna över vattenytan i Östersjön. Av flyttblocken torde Tummelsten i Tennby vara den berömdaste. I norra delen av Muddais och i Lovnäs stadsdel finns det flera flyttblock i ett litet område. I centrumområde på Vårdkasberget och Långberget finns det fornstränder från Litorina-havets fas II som uppstått ca 3000 år före vår tidräkning.

Ett flyttblock i Lövnäs

Åsudden vid Bläsnäs, Vepos backe och Vårdkasberget i bakgrunden

5.6 Fria ständer

Havstillgängligheten är viktig för Pargas som är en skärgårdsstad. I praktiken betyder det t.ex. att det finns allmänt tillgängliga stränder nära centrum. Kyrksundet som rinner genom centrum och småbåtshamnområdet som ligger i dess södra ända utgör en viktig del av Pargas marina historia. Förr i tiden har Kyrksundet varit en viktig farled från skärgården till Åbo. Bläsnäsudden och badstranden i norra änden av sundet är viktiga rekreationsområden. Områden har också en lång historia som hamn för ångfartygstrafik där det också riktades nöjesresor. De viktigaste stränderna i Kyrklandet som används för rekreation är norra delen av Norrbystrand samt Munkviken-Prästgårdsviken. Dessa stränder är lätt tillgängliga genom stigar och tack vare den långsamt stigande stranden kan man gå i land bl.a. med kanot. Vårdkasbergets strandklippor på Ålöns sida är ett rekreationsområde som är svårare att nå på grund av krävande terräng och den branta stranden. Man kan njuta av havet och stränder även på öar i närheten till centrum. Det finns en vägförbindelse till Lillholmen men man kan nå andra öar endast genom att ta sig vattenvägen.

Munkvikens strand

Tjuvholmens sandstrand, Pargas centrum i bakgrunden (foto: Helena Särkijärvi)

6. SAMHÄLLSSTRUKTUR OCH DESS UTVECKLING

6.1 Nuvarande samhällsstruktur

Med tanke på regionen har samhällsstrukturen i Pargas centrumregion bevarats mycket enhetlig och staden har konsekvent utvidgat sig längs infartslederna till staden under årtiondena. Tjänster har huvudsakligen uppstått och bevarats i centrumområdet. Man har emellertid inte förstört eller rivit den gamla värdefulla trästaden med verksamheter som kräver särskilt utrymme utan de har placerats vid stadskärnans kant. Centrumområdet som helhet har bevarat sin dragningskraft och det har inte byggts egentliga mindre centrum eller omfartsvägar som skulle konkurrera med det. Runt centrum har det huvudsakligen uppstått enhetliga bostadsområden av olika ålder och den kontrollerade utvecklingen har möjliggjort att alla tjänster som hör till centrumområde finns tillgängliga i staden.

De mest betydelsefulla ändringarna i stadskärnans struktur skedde i början av 1900-talet då det kommersiella centrumet flyttades från Gamla Malmen till Kyrksundets västra strand och senare på 1900-talet då de större dagligvarubutikerna byggdes längs Skärgårdsvägen. Att Skärgårdsvägen byggdes i enlighet med nuvarande vägsträckning i början av 1900-talet ledde för sin del till att trädgårdsstadsdelarna i norra delarna av centrum byggdes 1950-1970. Efter Kalkvägen byggdes alla bostadsområdena längs den nya infartsleden på 1980- och 1990-talen. Vid vägkanten av Strandvägen uppstod byggnaderna för offentlig förvaltning och handel som representerar 1960-, 70- och 80-talen.

Delgeneralplanen för centrumområdet på grundkarta 2017

På 2000-talet koncentrerades bostadsbyggandet på kanten av centrumområdet i Vepos, Norrbyåsens och Ljusuddas område. Man försökte förtäta boendet i större omfattning i närheten av centrum först i början av 1990-talet då det utarbetades en höghusplan bakom stadshuset och sedan i början av 2000-talet då det utarbetades en plan för småhusbebyggelse vid Kyrksundsstranden. Områdena förverkligades inte i den planerade omfattningen.

I Pargas består byggnadsbeståndet huvudsakligen av småhus medan höghus finns endast i några stadsdelar i närheten av centrum. De flesta småhusområdena ligger i detaljplanerade områden i centrum. Glesbebyggelse har till stor del koncentrerats på gamla byar som Ersby, Sysilax, Pjukala och Muddais. Pargas är en av de största sommarstugeorterna i Finland men fritidsbostäderna huvudsakligen ligger i yttre skärgården i stället för närheten av centrum. I planområdet finns emellertid fritidsbebyggelse i viss mån vid havsstränder bl.a. i Muddais, Ljussudda och i Kummeludds område i Norrby.

Tjänsterna i planområdet ligger huvudsakligen i centrum. Offentliga tjänster som svensk- och finskspråkiga skolor och daghem finns också utanför centrum. Största delen av de kommersiella tjänsterna i centrumet är placerade längs Köpmansgatan, Strandvägen och Skärgårdsvägen eller i deras omedelbara närhet. I byar i randområdena finns en del lantbruks- och småindustriverksamhet.

Pargas är en gammal industriort och särskild sydväst om centrum finns det flera stora industrianläggningar som anknyter sig till kalkindustrin. Förutom storindustri finns det bl.a. verksamhet som anknyter sig till metallindustri och mekanisk verkstad. Småindustrin har fokuserat på två områden: Finbydal och Norrbyåsen. Därtill har man berett sig på småindustrins tillväxt i Lövnäs område. Industriområden hör också till de största arbetsplatsområdena i Pargas.

Turism är en viktig näring i Pargas men största delen av inkvarteringstjänsterna ligger utanför Pargas centrumområde. Pargas gästhamn och hotell är belägna i södra centrum vid Kyrkfjärdens strand. I Norrby nära Skärgårdsvägen finns en campingplats med tjänster. Tvärs över centrum längs Kyrksundet går en båtrutt genom vilken man kommer från skärgården till farleden som leder till Åbo. Vid Sundet finns bl.a. en matvaruaffär och restauranger som även är åtkomliga med båt. I närheten av centrum finns flera rekreations- och fritidsområden samt -tjänster som en fullständig golfbana och ett ridstall. I Skolparkens område ligger bl.a. centralidrottsplanen, ishallen, bollhallen och skateparken. I Centralparken finns minigolf- och frisbeegolfbanor och beachvolleyplaner. I skogsområden bl.a. i Vårdkasberges och Norrbystrands område går det stigar kors och tvärs. Därtill finns det en naturstig i Munkviken och motionsbanor i Tennby och Finby. I centrumområde finns det fyra officiella badstränder som ligger i Bläsnäs, Lillholmen, Kalkholmen och Norrby.

6.2 Bebyggelsens tidiga skeden

I Pargas område har det funnits permanent boende sannolikt från och med 1100-talet och senast från 1200-talet har det funnits en etablerad församling i området eftersom kyrkan började byggas 1280. Muddais och Tennby på Kyrklandet torde vara de äldsta byarna i socknen för att det förekommer skriftliga hänvisningar till dem redan på 1300-talet. Nästan alla nuvarande byar har enligt jordeböckerna funnits från och med 1500-talet. Bebyggelsen var emellertid splittrad för en lång tid och de flesta byarna bestod endast av ett eller två hus. Bland annat i Pjukala och Skräbböle fanns två hus i båda under storskiftet. På 1700- och 1800-talen fokuserades bebyggelsen på Kyrklandet i närheten av kyrkan i nuvarande Gamla Malmen samt längs vägen som leder till fastlandet i Muddais och Tennby. Betydelsen av dessa byar förstärktes av herrgården och prästgården. Muddais gård var en av de viktigaste gårdarna i socknen från och med slutet av 1700-talet. Till slut ägde den hela Muddais by. Pargas prästgård har varit belägen invid gränsen av Muddais och Tennby från och med 1690-talet.

6.3 Gamla Malmen

Pargas centrum låg öst om Sundet i Gamla Malmen till början av 1900-talet. Då var Gamla Malmen känd som Malmen. Syd och öst om Kyrkbacken började det uppstå bebyggelse redan i och med kyrkbyggare och när kyrkan blev färdig reste sockenbor byggnader för logi under kyrkresan i närheten av kyrkan. Snart attraherade Malmen även sjömän och hantverkare som senare började handla i området. Sitt nuvarande utseende fick Gamla Malmen i och med storskiftet. Senast i slutet av 1800-talet hade Malm utvecklats till ett livlig kommersiellt och administrativt centrum. Det byggdes bl.a. kommunalstuga, apotek, folkskola, telefoncentral och brandstation i området. Torget grundades i närheten av dåvarande havsstrand i början av 1900-talet vilket för sin del ökade livaktighet i området.

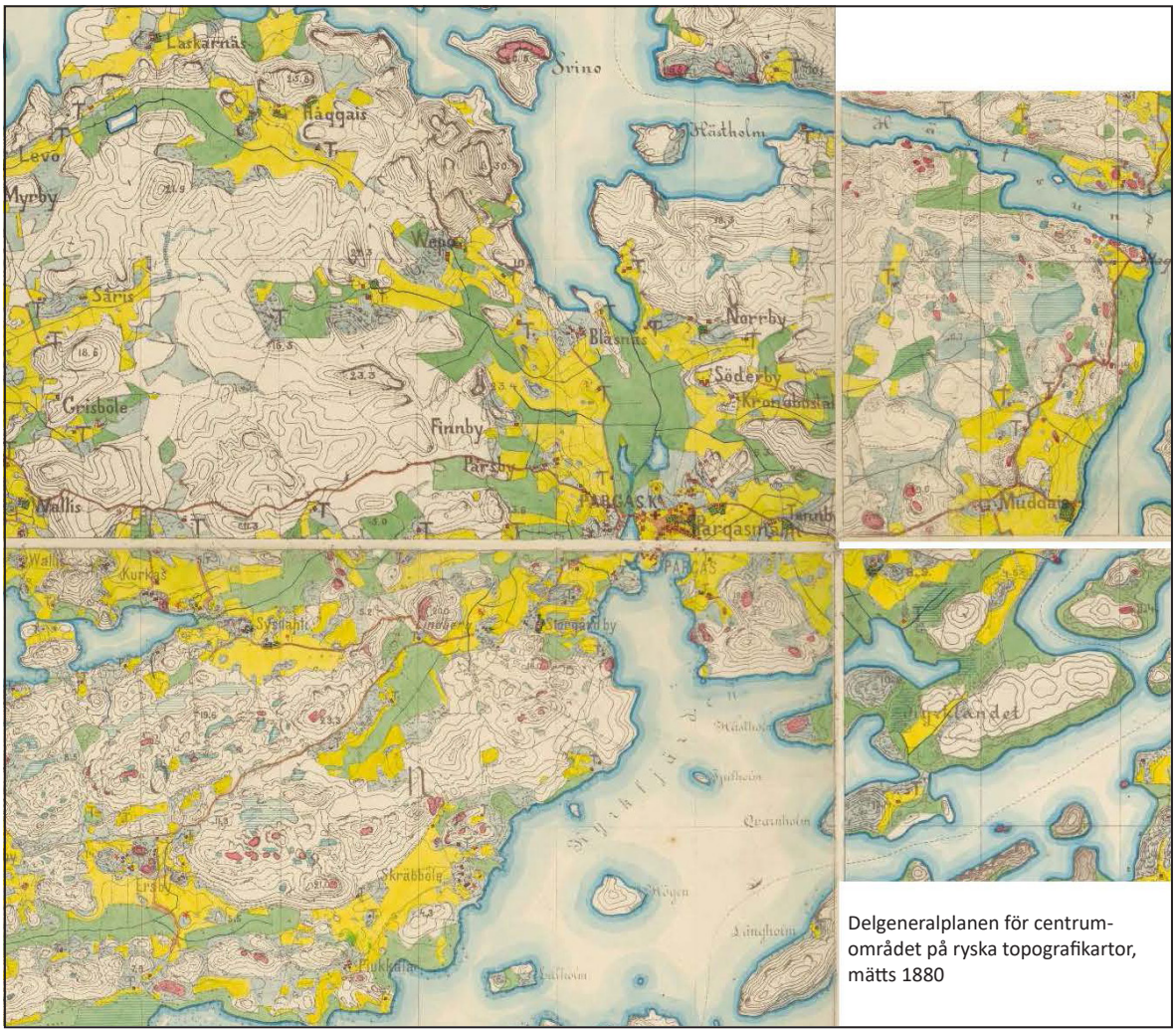

Delgeneralplanen för centrum-området på ryska topografikartor, mätts 1880

6.4 Industrins inverkan på samhällsstrukturen

Kalkindustrin har bidragit väsentligt till stadsstrukturen och uppkomsten av nya bostadsområden i Pargas. Kalkbränningen som pågått åtminstone från medeltiden övergick till industriell verksamhet i slutet av 1800-talet när de första cylinderugnarna skaffades och Pargas Kalkberg Ab bildades. Bolaget skaffade alla viktigaste kalkstensfyndigheterna i områden av Limbergs, Skräbböles, Storgårds och Parsbys byar. Kalkindustrin utvecklades kraftigt i början av 1900-talet och landets första cementfabrik blev färdig på Kyrkfjärdens strand 1914. Bebyggelsen i centrum hade redan under senare hälften av 1800-talet spridit sig utanför Gamla Malmen till Parsby och någon annanstans väst om Kyrksundet men den egentliga ändringen i stadsstrukturen hände redan i början av 1900-talet när arbetare inom kalkindustrin började

söka sig till att bo närmare sina arbetsplatser. Därtill byggde man nya bostadsområden i närheten av fabrikerna för att skaffa bostäder åt arbetare. I och med att bebyggelsen spridde sig väst om Malmen flyttade affärerna och tjänsterna efter och det nya centrumet, Nya Malmen började ta form i sin nya plats väst om Sundet. Som Nya Malmens huvudgata etablerade snabbt nuvarande Köpmansgatan. Strandvägen byggdes längs Sunden först i slutet av 1940-talet.

I början av 1900-talet inverkade kalkindustrins uppkomst inte bara på centrum utan också på många byar på Ålöns sida. På market av Limbergs enstaka hemman var kalkstensfyndigheten speciellt prima och dagbrottet utvidgade sig snabbt. Limbergs huvudbyggnad flyttades i början av 1920-talet till Malmnäs område för att ge plats till dagbrottet. Även största delen av Storgårds by försvann för att lämna plats för dagbrottet. I de återstående byggnaderna i Storgårds by finns nuförtiden industrimuseet. Skräbböle by i sin tur växte snabbt och i början av 1920-talet fanns det nästan 300 invånare i byn. Flera bostadsområden har vikt undan för det växande dagbrottet och dess lagerområden under även de senare årtionden: Gruvbacka, Smedjebacken, en del av Pajbacka och som sist en del av Sysilax by nordväst om dagbrottet.

Industrin var inte den enda aktören som påverkade samhällsstrukturen och placeringen av bebyggelsen. Även sjötrafiken och hamnen påverkade bebyggelsen och rutter i en skärgårdsocken. Bland annat Bläsnäs var en viktig by vars livskraft påverkades av ångfartygshamn på 1800- och 1900-talen. För sin del påverkade herrgården och utdelning av dess marker för de obesuttna uvecklingen i Muddais på ett betydande sätt i början av 1900-talet. Till följd av detta uppstod det flera nya små gårdar på området.

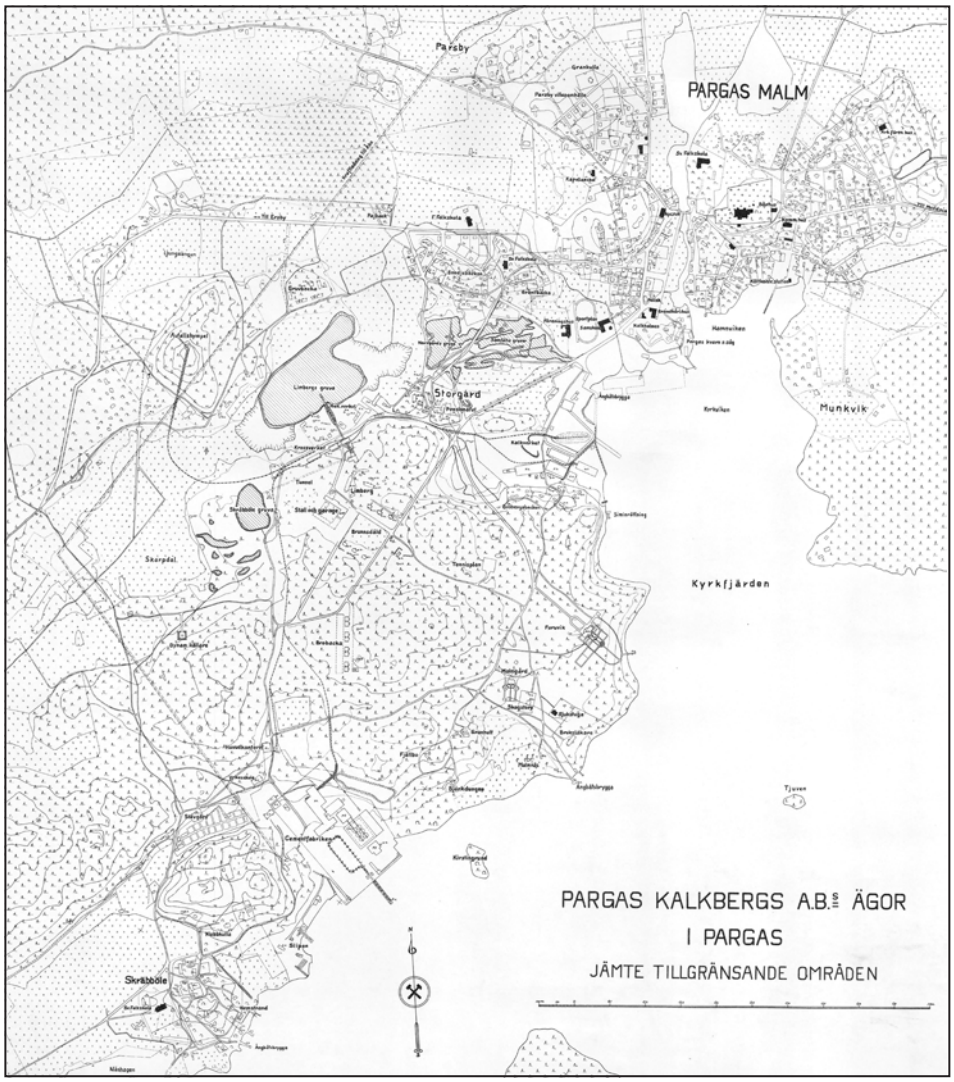

Pargas centrum och dagbrottsområdet 1931

Flygfotografi från 1945. Man har börjat bygga nya stadsdelar kring stadskärnan. Strandvägen har inte byggts ännu och Skärgårdsvägen fortsätter inte ännu väster om centrum.

Flygfotografi från 1960. Nya småhusområden har byggts norr om Skärgårdsvägen. De viktigaste vägarna har fått sina nuvarande sträckningar men Kalkvägen och Vapparvägen inte har byggts ännu. Snäckvikens bukt har fyllts ut men det nuvarande hamnområdet finns inte ännu.

Flygfotografi från 1974. Dagbrottet har utvidgats så att det ligger invid Smedjebackens bostadsområde.

Flygfotografi från 1992. Dagbrottet har slukat upp nästan hela Smedjebackens område. Kalkvägen, Vapparvägen, Centralparken och ämbetshusen vid Strandvägen har byggts. Snäckvikens hamnområde har byggts på fylljord.

6.5 Terrängens inverkan på samhällsstrukturen

Terrängen har påverkat kraftigt samhällsstrukturens utveckling i Pargas. Kyrkan byggdes i en knutpunkt för vatten- och landrutter där det dessutom fanns sandig mark, skyddad havsvik och gynnsamt mikroklimat. Det var naturligt att även bebyggelsen koncentrerades till en sådan plats. I norra delen av Kyrklandet gjorde den bergiga marken i åsområdena och höjdskillnaderna att terrängen var svårframkomlig och passade illa för odling. Marken i de mellersta delarna av ön norr om Muddais var sumpig vilket hade samma påverkan. Områden i nuvarande Norrby, Ljusudda, Lovnäs och Storäng var länge nästan obebyggda skogiga avkrokar. Det fanns åkrar och ängar i närheten av varje by med de bredaste enhetliga åkerområdena bildades vid kanterna av Kyrksundets dal runt Gamla Malmen samt till Parsby och Bläsnäs. Även i Skräbböle, Sysilax och Kurkas fanns det vida åkerområden. I området av de äldsta byarna i Pargas, Muddais och Tennby längs vägen som leder till fastlandet på prästgårdens och herrgårdens mark fanns vida åkerområden redan i ett tidigt skede. De allra låglänta, översvämningskänsliga lermarksområden som stränder vid Kyrksundet samt södra delen av Muddais och Kvarnholm var i stället länge som ängar. De röjdes upp först i början av 1900-talet.

Området för delgeneralplanen för centrum på grundkarta 1968

6.6 Utspridning av bebyggelse

På 1900-talet spridde sig bebyggelsen områdesvis allt längre utanför Gamla och Nya Malmen. Den första fastställda byggnadsplanen för centrumområdet uppgjordes i 1930-talet. Under samma årtionde började de första enhetliga stadsdelarna uppstå utanför dåvarande centrum. Bl.a. Munkviken och Österby började byggas då. Också norr om nuvarande Skärgårdsvägen började det uppstå stadsaktiga småhusområden. På 1940-talet ökade byggandet kraftigt norr om Skärgårdsvägen, särskild i de mellersta delarna av Parsby men det även uppkom nya bebyggelseområden i Björkhagen och Tegelhagen i närheten av Gamla Malmen. På 1950-talet blev dessa områden ännu fullständigare och särskild i de östra delarna av Parsby byggde man mycket. Efter kriget planlades och byggdes i snabb takt också flera helt nya stadsdelar som Prästgårdsåkern och Jonsäng.

Under årtiondena efter kriget spridde sig bebyggelsen först åt båda hållen längs Skärgårdsvägen och sedan ringformigt allt längre bort från centrum. På 1960-talet byggdes Rödjans stadsdel samt mittersta delen av Söderby, södra delarna av Österby och Björkhagen och norra delen av Parsby. På 1970-talet byggdes Finby stadsdel samt en del av Söderby. I och med Kalkvägen blev färdig på 1980-talet byggdes den första delen av Storäng. Därtill byggdes det i norra delarna av Bläsnäs och även Finby blev betydelsefullt fullständigare under detta årtionde.

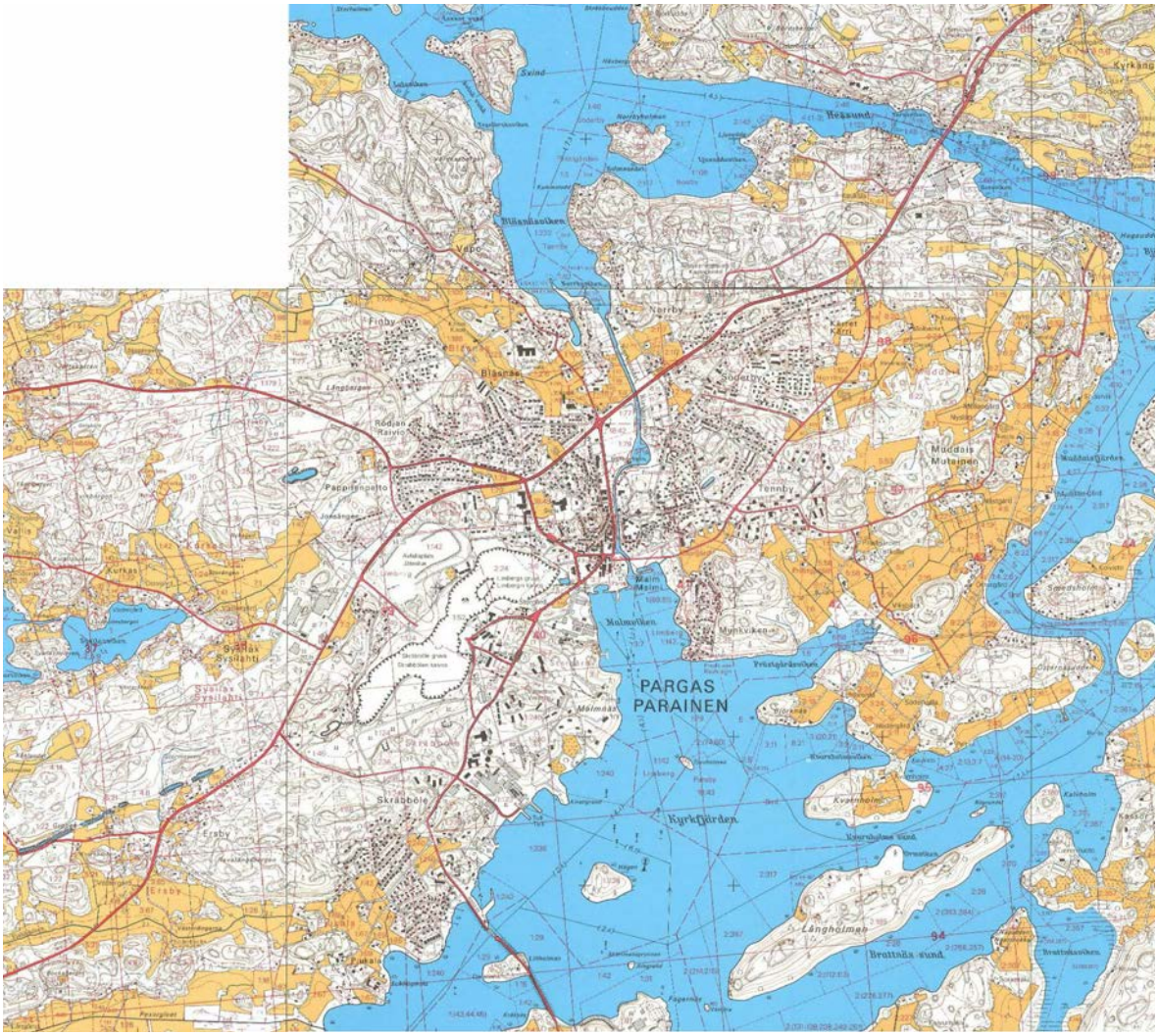

Området för delgeneralplanen för centrum på grundkarta 1981

Under lågkonjunkturåren på 1990-talet falnades byggandet och det uppstod inte några nya stadsdelar. Då byggdes det emellertid de första bostäderna i de nya områdena i Norrbyåsen och Bläsnäsudden. Norrbyåsen byggdes färdig under det första årtiondet på 2000-talet. Ungefär vid samma tid byggdes den första delen av Vepo och den sista delen av Söderby. Även de första bostäderna i Ljusudda har byggts på 2000-talet men den största delen av området har byggts på 2010-talet. Den andra delen av Storäng byggdes i slutet av 2000-talet och i början av 2010-talet. På 2000-talet har bostadsbyggandes tyngdpunkt delvis flyttat tillbaka mot centrum då områdena för Kyrksundsstranden, Söderbybrinken och Axos gamla bageri har börjat byggas.

De första höghusen i Pargas byggdes redan på 1940- och 1950-talet i Södra Centrum och för bostäder för arbetarna i industrin i Malmnäs område. De första egentliga höghusområdena började byggas i Söderby och Tennby på 1960-talet. Den största delen av Tennby har emellertid byggts på 1970-talet. Höghusområdet i Norra Centrum har byggts från och med 1970-talet och dess senaste hus är från 2000-talet.

6.7 Vägar och broar

Vägförbindelsen från Pargas till fastlandet gick länge i de södra delarna av Kyrklandet i linje med nuvarande Muddaisvägen. På 1910-talet rätades vägen ut till fastlandet så att den ledde från kyrkan strax till Hessundets snävaste ställe. Dit flyttades även färjfästet från Hagaudden i Muddais. Ännu i slutet av 1930-talet innan krigen var denna landsväg som gick längsmed kyrkan genom Söderby till Kirjala den viktigaste vägförbindelsen för Pargas. Byggandet av nuvarande Skärgårdsvägen började genast när kriget tagit slut och den första delen av vägen från centrum till Sattmark fick status som landsväg 1953. Nuförtiden är Skärgårdsvägen huvudfarleden för både centrum och hela skärgårdsområdet i Pargas och den enda fasta landsvägsförbindelsen till fastlandet.

Den enda bron i Pargas låg i nuvarande Kyrkobrons plats. Man vet att bron som en gång i tiden kändes som Sundbron gick över Kyrksundet redan i slutet av 1600-talet. Nuvarande Sundsbron som går över sundet som en del av Skärgårdsvägen byggdes i slutet av 1930-talet. Trafiken mellan Gamla och Nya Malmen gick genom Kyrkobron fram till 1970-talet. Efter att torgbron blev färdig blev Kalkvägen huvudleden för Malmområdet. På det hela taget går det tre broar för biltrafik och två broar för lätt trafik över Kyrksundet. I den gällande delgeneralplanen för centrumregionen har det planerats en biltrafikförbindelse och en förbindelse för lätt trafik norr om Skärgårdsvägen mellan Norrby och Bläsnäs men de har inte genomförts.

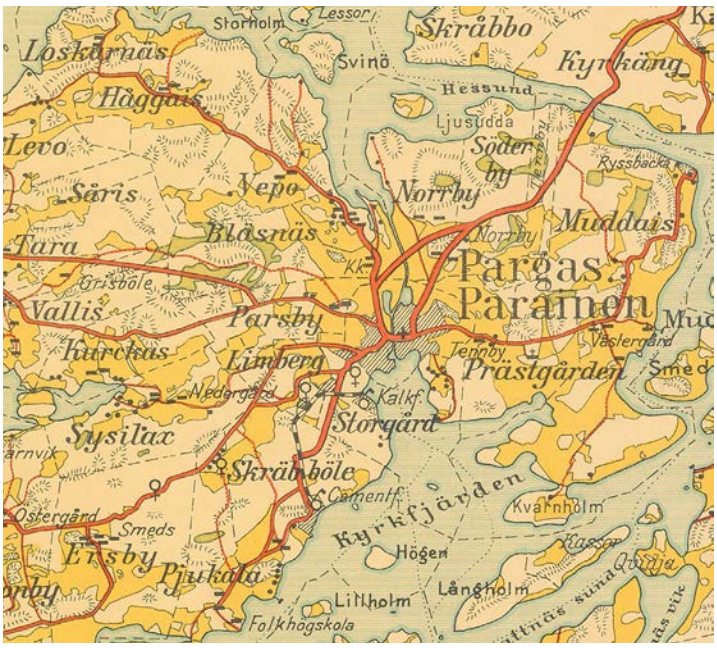

Utdrag ur vägkartan från 1956. Skärgårdsvägen syns inte på kartan även om vägen från Pargas centrum till Sattmark redan hade byggts.

Källor

Alatalo, Jenny & Nyman, Marie (2014). Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Ehdotus Satakunnan ja Varsinais-Suomen arvokkaiksi maisema-alueiksi 2014. Varsinais-Suomen ELY-keskuksen raportteja 75/2014.

Cederlöf Johannes (1967). Pargasbygdens historia III. Pargasbygdens historiekommitté.

Egentliga Finlands förbund (2010). Egentliga Finlands landskapsplan. Loimaaregionen, Åboregionens gränskommuner, Åboland och Vakka-Suomi. Planbeskrivning, plankartor och bilagatabeller.

Egentliga Finlands landskapsmuseum (2017). Museon inventointiportaali MIP. https://mip.turku.fi. 1.12.2017.

Finlands miljöcentral SYKE (2017). Grundvattenområden, värdefulla bergsområden, Natura 2000 -områden, naturskyddsområden, naturskyddsprogram-områden. Geografiska data. Nedladdat från miljöcentralens Öppen information –nedladdningstjänst 9/2017. http://www.syke.fi/avointieto.

Finska Hushållningssällskapet (1978). Pargas naturinventering. Stiftelsen för Åbo Akademi.

Geologiska forskningscentralen (2017). Berggrundskarta 1:100 000. Geografiska data. Nedladdat från Hakku-nedladdningstjänst 9/2017. https://hakku.gtk.fi/fi/locations/search.

Geologiska forskningscentralen (2017). Jordmånskarta 1:20 000. Geografiska data. Nedladdat från Hakku-nedladdningstjänst 9/2017. https://hakku.gtk.fi/fi/locations/search.

Hakamäki, Hanna (2015). Norrbyn luontoselvitys. Pargas stad.

Hakamäki, Hanna (2017). Paraisten keskustaseudun osayleiskaavan luontoselvitys. Pargas stad.

Hakamäki, Hanna (2017). Yhteenveto perinnebiotooppi-inventoinneista 2017. Finnby klintin kallioketo ja Norrbyholmenin metsälaidun. NTM-centralen i Egentliga Finland.

Heikkinen, Risto & Husa, Jukka (1995). Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat kallioalueet Turun ja Porin läänissä. Vesi- ja ympäristöhallituksen julkaisuja A 210.

Lounaispaikka (2017). Muinaisrannat Lounais-Suomessa. Lounaispaikkas karttjänst. http://karttapalvelu.lounaispaikka.fi. 14.11.2017.

Lantmäteriverket (2017). Terrängdatabas 8/2017. Geografiska data. Nedladdat från Lantmäteriverkets Filtjänst för avgiftsfria data https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta.

Museiverket (2017). Arkeologiset kohteet, Parainen. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx. 1.12.2017.

Museiverket (2009). Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY. Pargas kyrka och Gamla Malmen. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1798. 16.11.2017.

Museiverket (2009). Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY. Kalkbrott vid Åbolands kust och Pargas kalkfabrik. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5186. 16.11.2017.

Museiverket (2017). Skyddade objekt i Museiverkets kulturmiljöregister. Geografiska data. Nedladdat från Museiverkets nedladdningstjänst 9/2017. http://www.nba.fi/fi/tietopalvelut/tietojarjestelmat/kympariston_tietojarjestelma/aineistojen_lataaminen.

Mustonen, Teija (2017). Paraisten keskustaseudun osayleiskaavan rakennus- ja maisemahistoriaselvitys. Egentliga Finlands landskapsmuseum. Beredningsmaterial.

NTM-centralen i Egentliga Finland (2017). Finlands Natura 2000 -områden, Pargas. http://www.ymparisto.fi/NATURA?f=VarsinaisSuomen_ELYkeskus. 4.12.2017.

Seppälä, Anna-Leena & Tallqvist, Tore (1993). Gamla Malmen i Pargas. Paraisten Vanha Malmi. Pargas stad.

Suistoranta, Kari (1985). Paraisten historia. Paraisten kaupunki.

Suunnittelukeskus Oy (1994). Delgeneralplan för centrumregionen, Pargas. Planbeskrivning. Pargas stad.

Sweco Ympäristö Oy (2018). Kävelyreitistö-selvitys. Pargas stad.

Sydvästra Finlands miljöcentral (2009). Vårdbiotoper och naturtypinventeringar, Väståboland. Geografiska data.

Vikström, Matts (1994). Skärgårdsvägen i Åboland – Turunmaan saaristotie. Vägmuséets publikationer 10. Tiemuseon julkaisuja 10. Vägverket Åbo vägdistrikt. Tielaitos Turun Tiepiiri.

Ympäristöministeriö (1993). Maisemanhoito. Maisema-aluetyöryhmän mietintö I. Mietintö 66/1992.

Ympäristöministeriö (1993). Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Mietintö 66/1992.

Kartor och flygfotografier

Flygfotografier från 1945-2013. Pargas stad.

Kartor från 1931 och 1956. Pargas stad.

Grundkartor från 1968 och 1981. Lantmäteristyrelsen, Helsingfors. Nedladdat från Lantmäteriverkets Gamla tryckta kartor -sida http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi.

Grundkartaraster från 2017. Lantmäteriverket. Nedladdat från Lantmäteriverkets Filtjänst för avgiftsfria data https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta.

Ryska topografikartor från 1880. Nedladdat från Riksarkivets digitala arkiv http://digi.narc.fi.

Fotografier

Planläggningsenheten i Pargas stad om inte annat nämnts.

Bilaga/Liite 1

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Landskapsutredning
Maisemaselvitys

LANDSKAPSSTRUKTUR
MAISEMARAKENNE

1:25 000

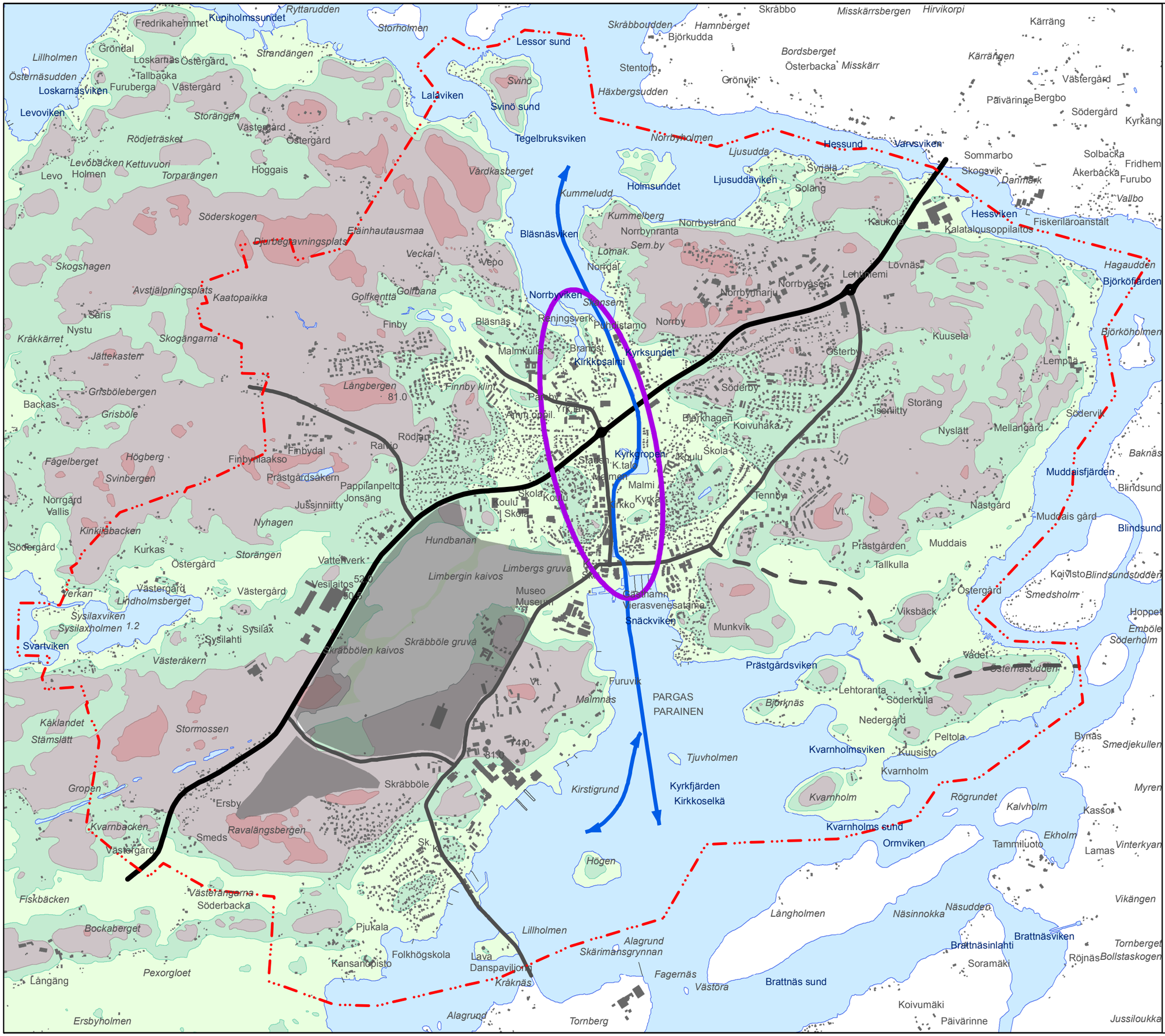

Dal/låglänt terräng
Laakso/alava alue

Mellanzon
Välivyöhyke

Bergsrygg
Kallioselänne

Krönområde
Lakialue

Vattenområde
Vesialue

Kalkstenbrott och lagerområden
Kalkkikivilouhos ja varastoalueet

Knutpunkt i landskapet
Maiseman solmukohta

Huvudväg
Päätie

Övrig central väg
Muu keskeinen tie

Planerad regional förbindelse
Suunniteltu seudullinen yhteys

Farled
Veneväylä

Planområdet gräns
Kaava-alueen raja

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN
PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 2

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Landskapsutredning
Maisemaselvitys

LANDSKAPETS UTGÅNGSPUNKTER
MAISEMALÄHTÖKOHTIA

1:25 000

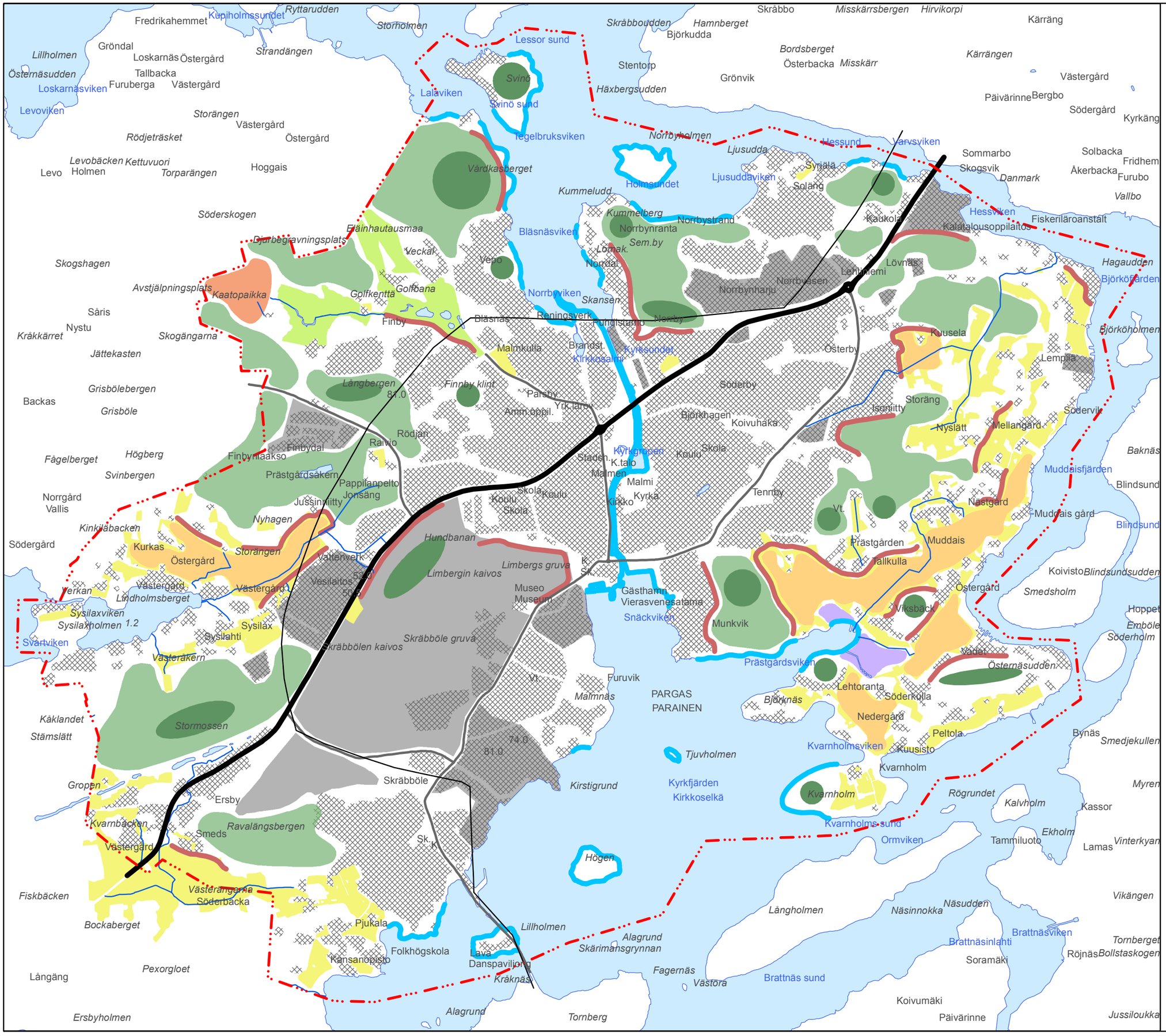

Åker
Pelto

Enhetligt öppet åkerlandskap
Yhtenäinen avoin peltomaisema

Enhetligt skogsområde
Yhtenäinen metsäalue

Kalkstenbrott samt industri- och lagerområden
Kalkkikivilouhos sekä teollisuus- ja varastoalueet

Rauhala avfallscentral, före detta avstjälpningsplats
Rauhalan jätekeskus, entinen kaatopaikka

Golfbana
Golfkenttä

Vass
Ruovikko

Bebyggda områden
Rakennetut alueet

Backe
Mäki

Gräns i landskapet
Maisemaraja

Obebyggd eller på annat sätt fri stand
Rakentamaton tai muuten vapaa ranta

Huvudväg
Päätie

Övrig central väg
Muu keskeinen tie

Högspänningslinje
Suurjännitelinja

Dike eller bäck
Oja tai puro

Planområdet gräns
Kaava-alueen raja

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN
PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

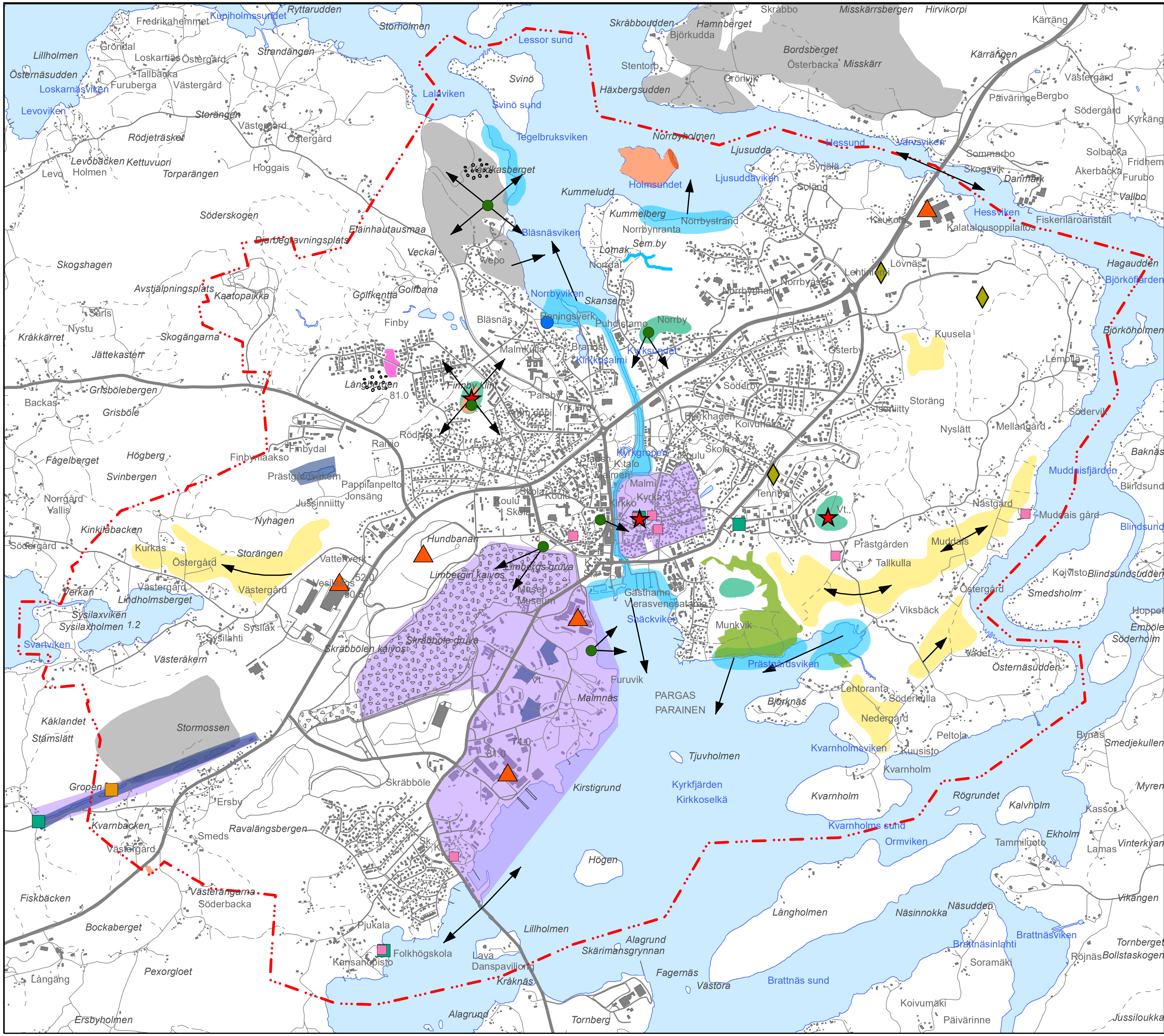

Bilaga/Liite 3

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Landskapsutredning
Maisemaselvitys

LANDSKAPSVÄRDEN
MAISEMAN ARVOT

1:25 000

- Utsiktsplats / Näköalapaikka
- Landmärke / Maamerkki
- Landmärke som hänför sig tilll industri / Maamerkki, teollisuuteen liittyvä
- Betydande helhet i den byggda miljön i landskapsplanen / Maakuntakaavan merkittävä rakennetun ympäristön kohde
- Fornlämning / Muinaisjäännös
- Annat kulturarvsobjekt / Muu kulttuuriperintökohde
- Källa / Lähde
- Fornstrand / Muinaisranta
- Flyttblockar / Siirtolohkareita
- Natura-område / Natura-alue
- Naturskyddsområde / Luonnonsuojelualue
- Naturtyp: hassellund / Luontotyyppi: pähkinäpensaslehto
- Naturtyp: äng vid havsstrand / Luontotyyppi: merenrantaniitty
- Vårdbiotop / Perinnemaisema
- Nationellt värdefullt bergsområde / Valtakunnallisesti arvokas kallioalue
- Lokalt betyndande bergsrygg / Paikallisesti merkittävä kallioselänne
- Strand som är viktig i friluftssyfte / Ulkoilukäytön kannalta tärkeä ranta
- RKY-område / RKY-alue
- Enhetligt öppet åkerlandskap / Yhtenäinen avoin peltomaisema
- Rännil i naturtillstånd / Luonnontilainen noro
- Viktig vy / Tärkeä näkymä
- Planområdet gräns / Kaava-alueen raja

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 4

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Det kommunala vatten- och avloppsnätet samt fjärrvärmenätet
Kunnallinen vesi- ja viemäriverkosto sekä kaukolämpöverkosto

1:25 000

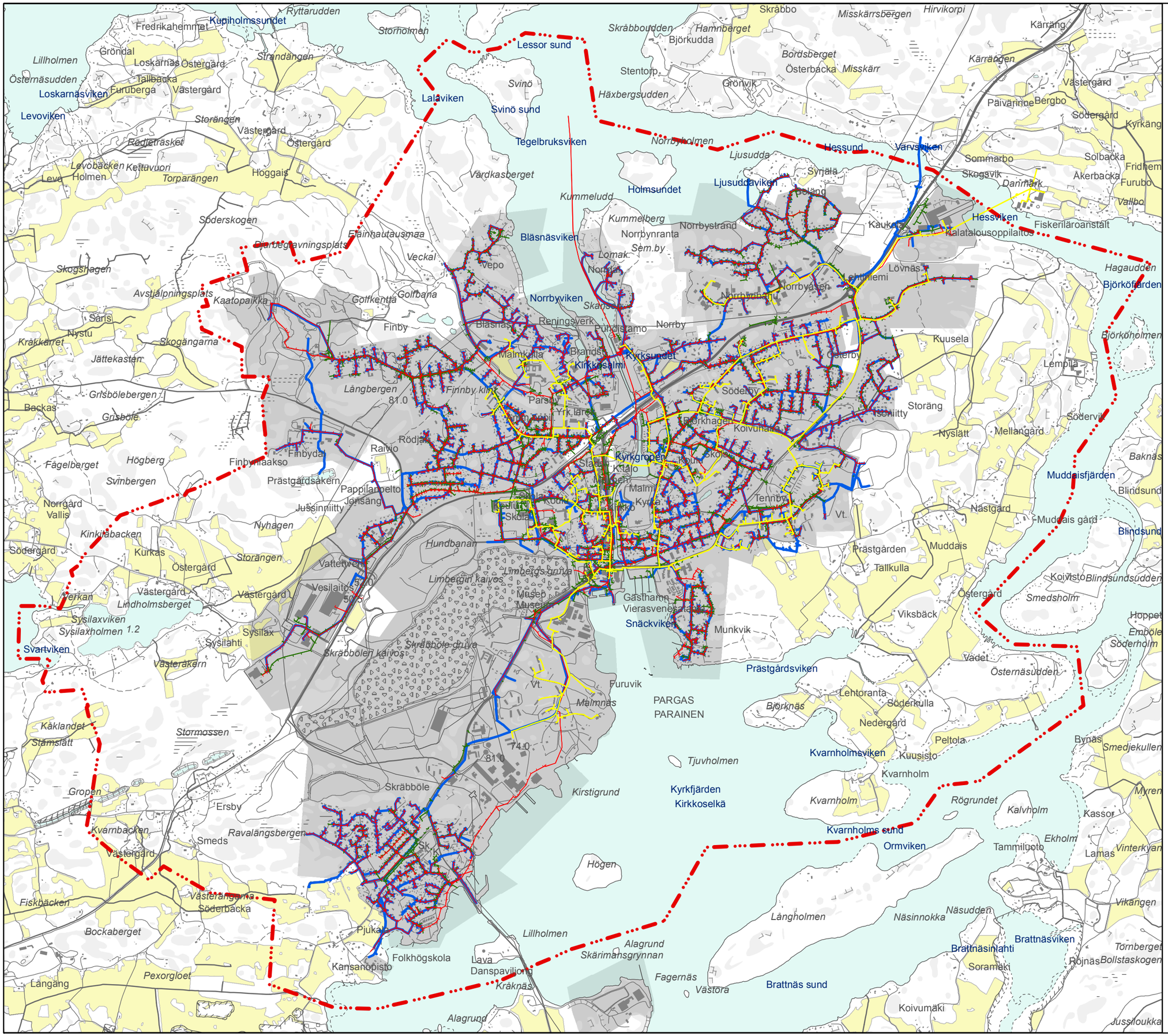

Fjärrvärme
Kaukolämpö

Avlopp
Jätevesi

Dagvatten
Hulevesi

Hushållsvatten
Talousvesi

Detaljplaneområde
Asemakaava-alue

Planområdet gräns
Kaava-alueen raja

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN — PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 5a

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Årtionden när bostadsbyggnaderna är byggda
Asuinrakennusten rakentamis-vuosikymmenet

1:25 000

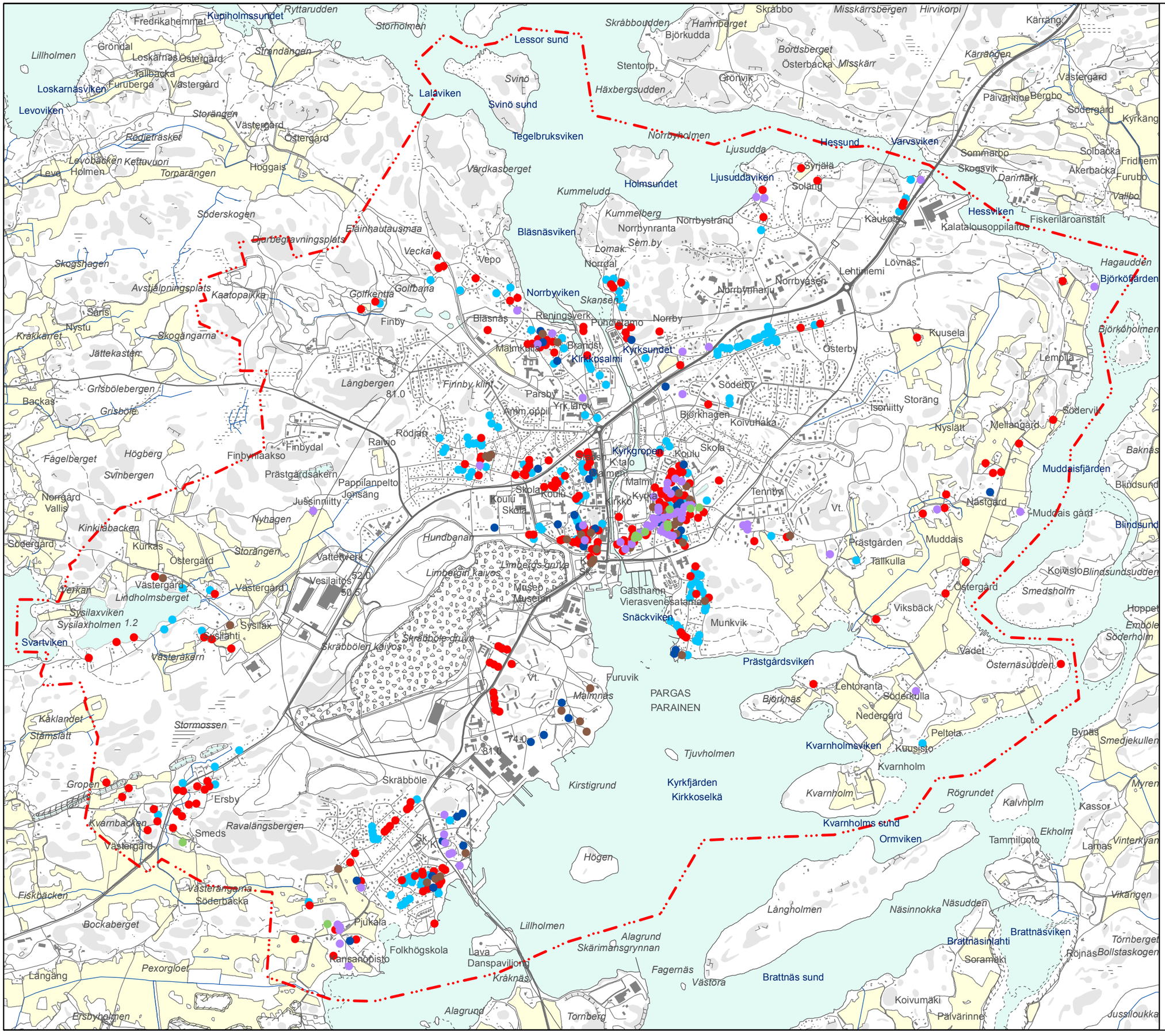

- 1700-tal
  1700-luku
- 1800-tal
  1800-luku
- 1900-tal
  1900-luku
- 1910-tal
  1910-luku
- 1920-tal samt äldre byggnader, vars exakta byggnadsår inte är känt
  1920-luku sekä sitä vanhemmat rakennukset, joiden tarkka rakentamisvuosi ei tiedossa
- 1930-tal
  1930-luku

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN — PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 5b

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Årtionden när bostadsbyggnaderna är byggda
Asuinrakennusten rakentamis-vuosikymmenet

1:25 000

- 1940-tal
  1940-luku
- 1950-tal
  1950-luku

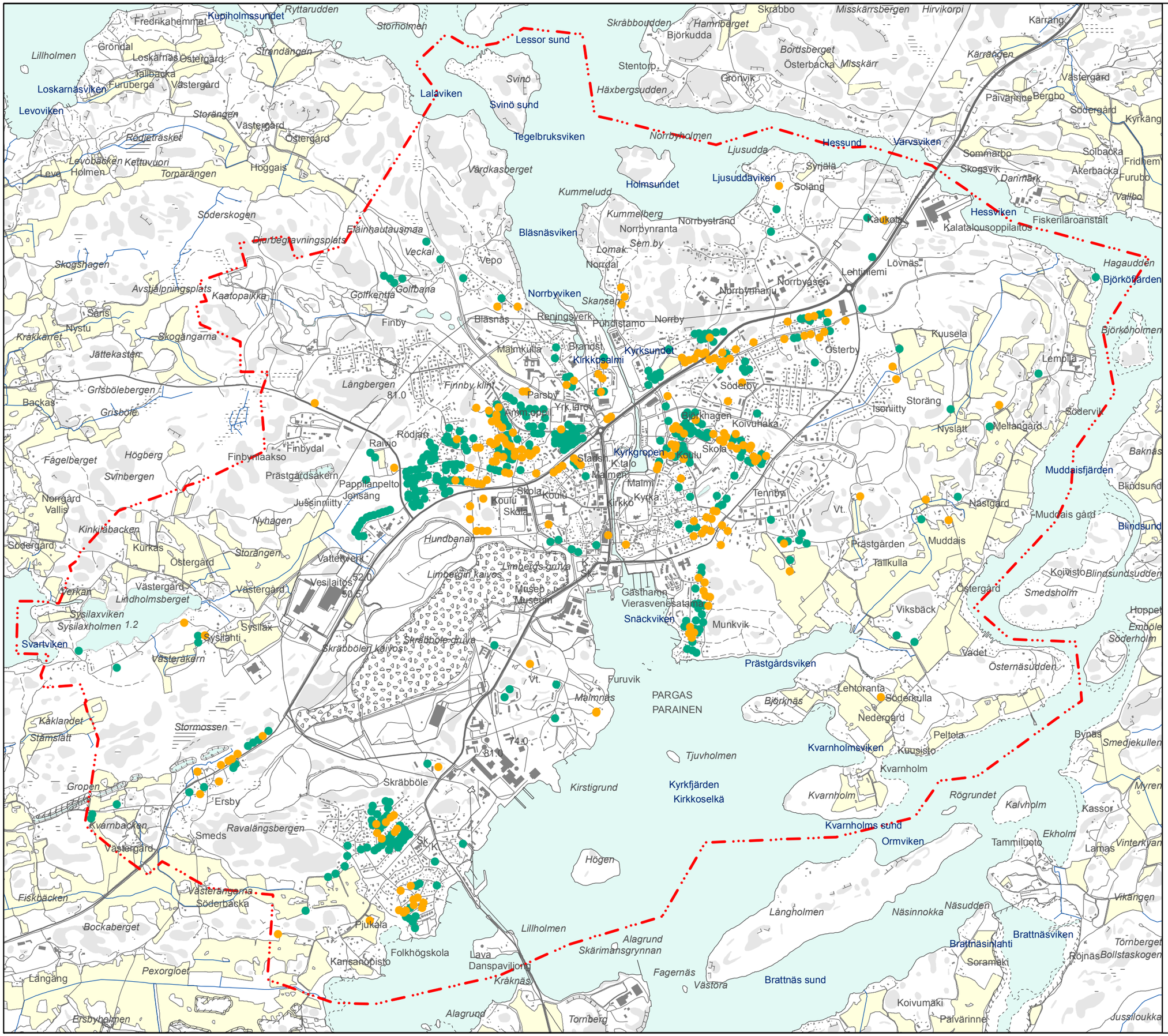

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN
PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 5c

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Årtionden när bostadsbyggnaderna är byggda
Asuinrakennusten rakentamis-vuosikymmenet

1:25 000

- 1960-tal
  1960-luku
- 1970-tal
  1970-luku

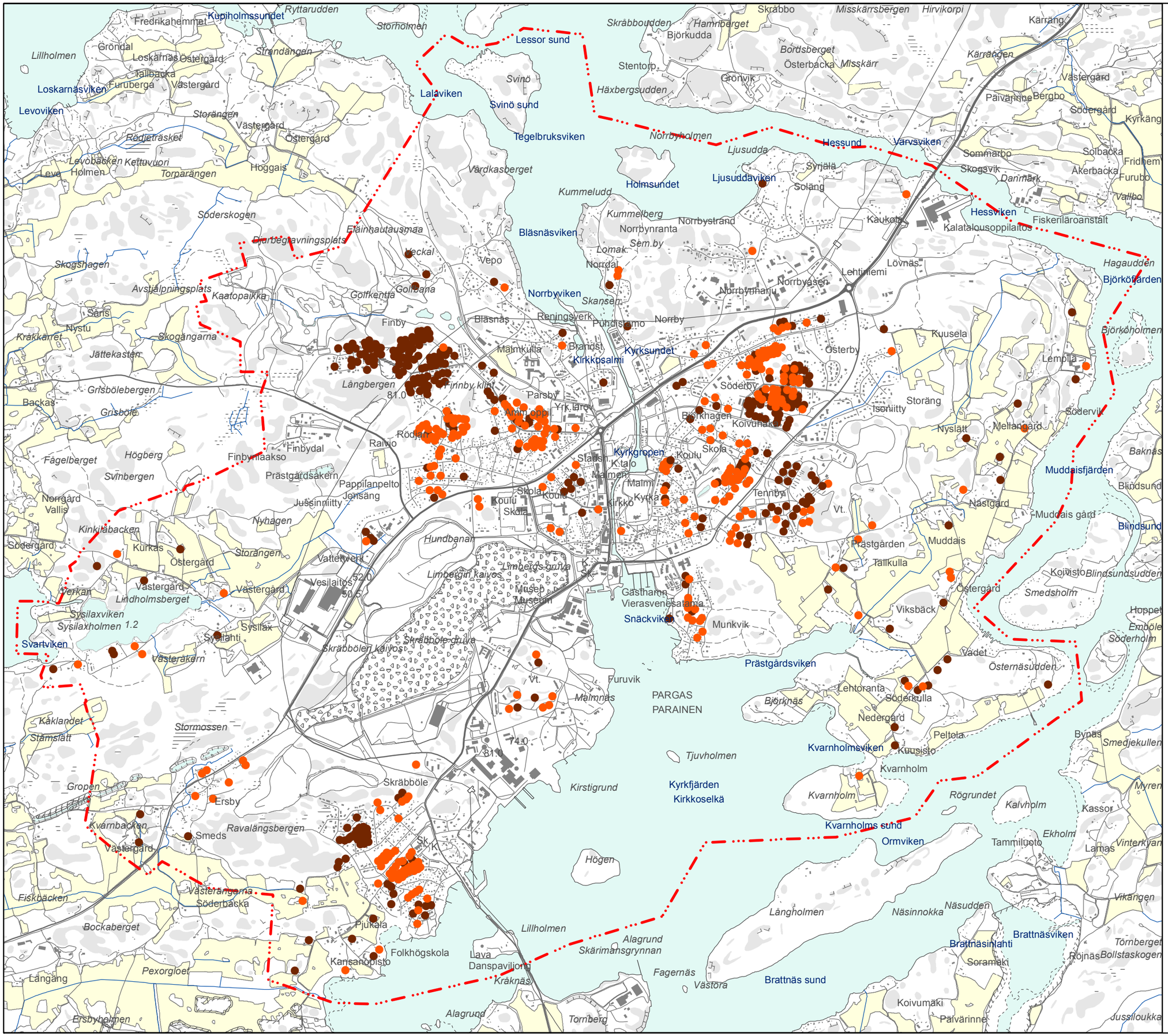

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN
PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 5d

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Årtionden när bostadsbyggnaderna är byggda
Asuinrakennusten rakentamis-vuosikymmenet

1:25 000

- 1980-tal
  1980-luku
- 1990-tal
  1990-luku

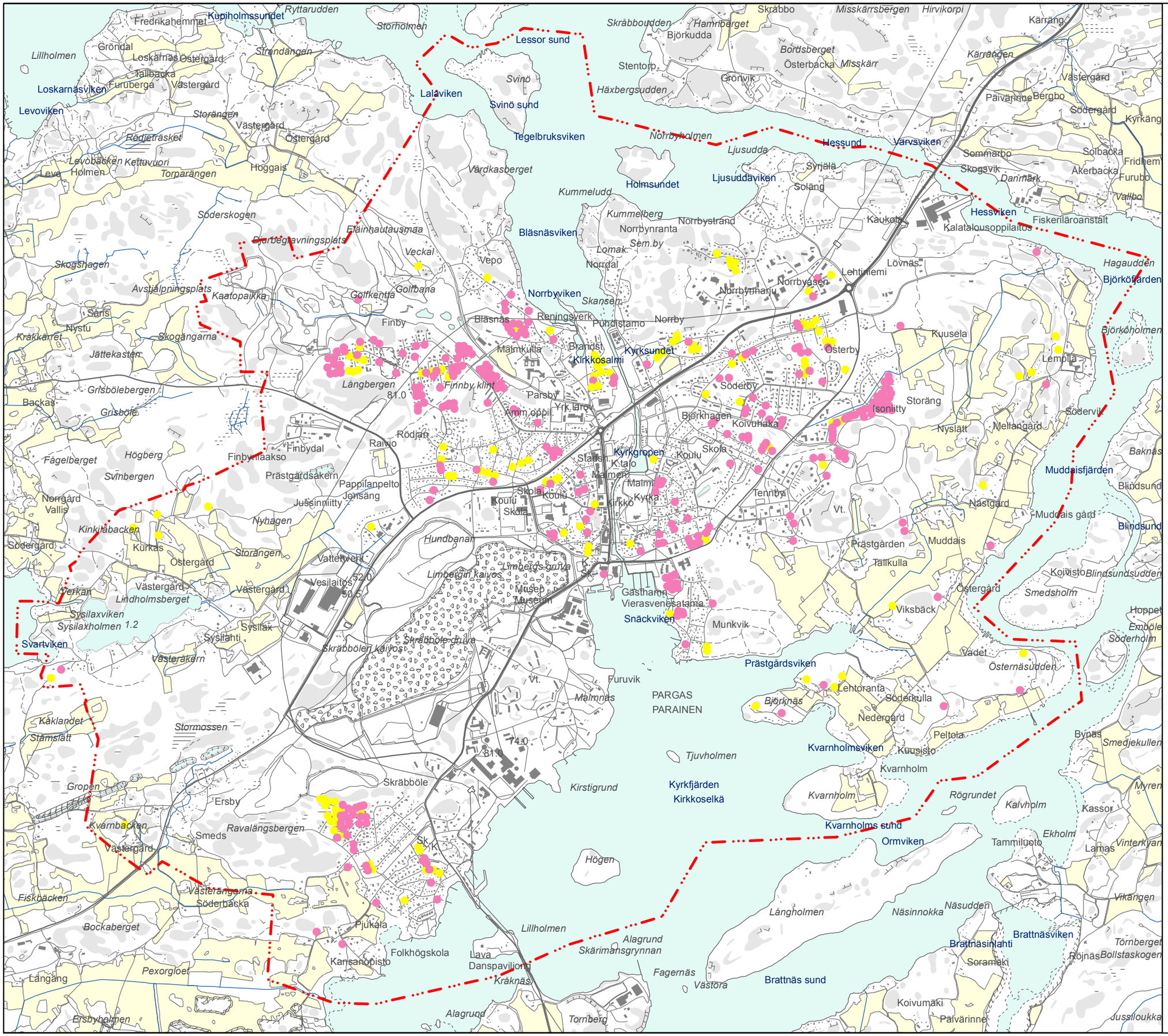

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN
PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI

Bilaga/Liite 5e

PARGAS STAD
Delgeneralplan för centrum

PARAISTEN KAUPUNKI
Keskustan osayleiskaava

Årtionden när bostadsbyggnaderna är byggda
Asuinrakennusten rakentamis-vuosikymmenet

1:25 000

- 2000-tal
  2000-luku
- 2010-tal
  2010-luku

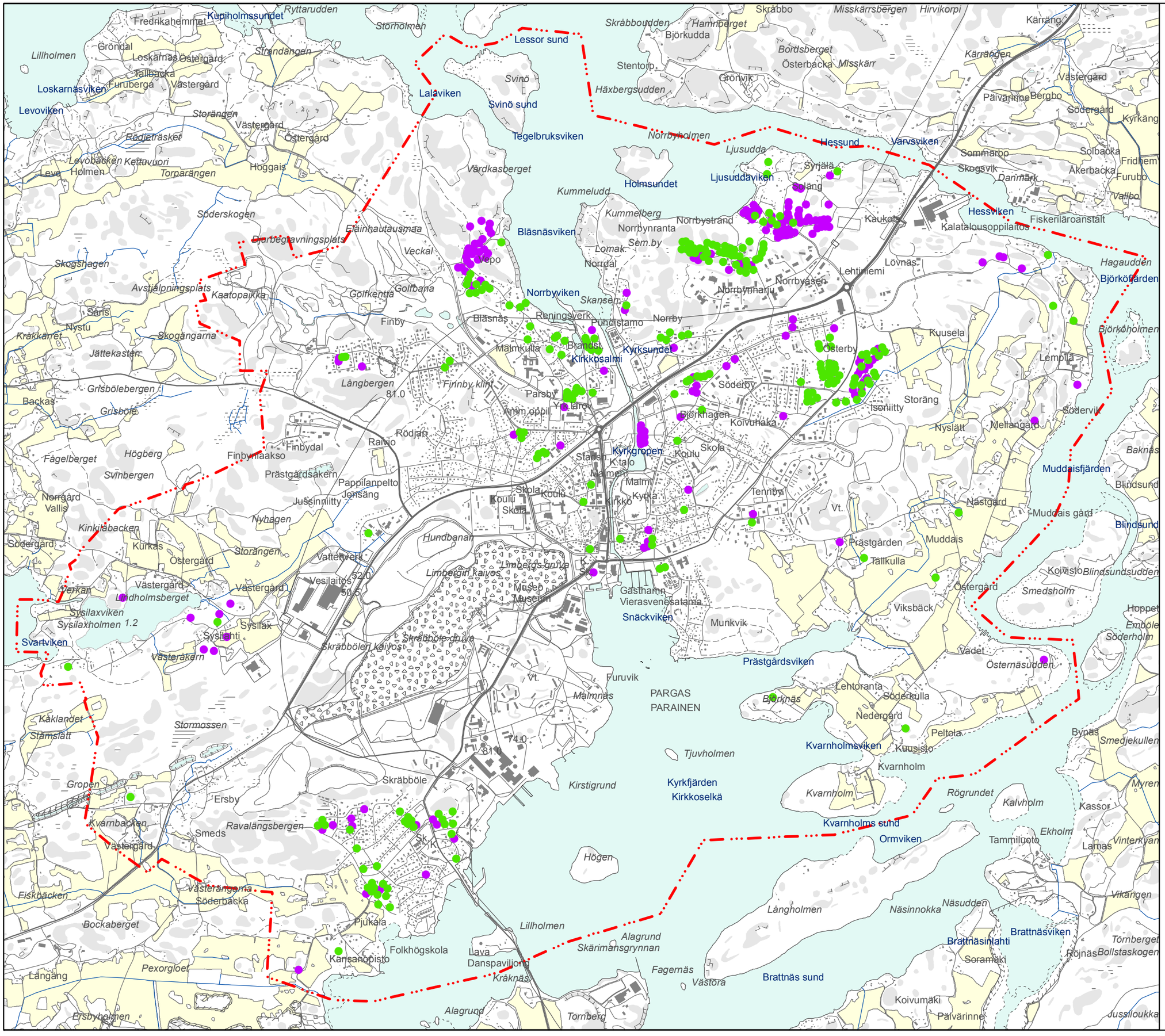

PARGAS SKÄRGÅRDSSTADEN
PARAINEN SAARISTOKAUPUNKI